

**Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická**

Genderové role v Nerudových *Povídkách malostranských*

Pavlna Nováková

Bakalářská práce

2013

Prohlášení autora

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 27. 6. 2013

Pavλίna Nováková

Poděkování:

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucímu bakalářské práce PhDr. I. Říhovi, Ph.D. za odborné vedení, cenné připomínky, doporučení, rady a vstřícnost.

Anotace

Bakalářská práce bude rozčleněna na dvě základní části. V první části půjde o vymezení základních genderových kategorií se zvláštním zřetelem k situaci v českých zemích 19. století. Takto vymezených teoretických kategorií bude ve druhé části práce využito coby analytického a interpretačního klíče k Nerudovým Povídkám malostranským. Závěr bakalářské práce by měl zodpovědět otázku, jakou roli hrají genderové motivy v celkové sémantické výstavbě Nerudových Povídek malostranských (s přihlédnutím k dobovému literárnímu kontextu).

Klíčová slova

Genderové role, *Povídky malostranské*, společnost, manželství, vztahy, hospodyně

Title

Gender roles in *Povídky malostranské* by Jan Neruda

Annotation

This bachelor thesis is divided into two main parts. Basic gender categories are demarcated in the first part of the thesis, paying special attention to the situation in the Czech lands in the nineteenth century. Thus defined, the categories are used later in the thesis to analyse and interpret Jan Neruda's *Povídky malostranské* short stories. The main aim of the thesis is to eventually find out what roles the gender models play in the overall semantic composition of Neruda's *Povídky malostranské* (with respect to period literary context).

Keywords

Gender roles, *Povídky malostranské*, society, marriage, relation, housewife

Obsah:

1. ÚVOD.....	6
2. Gender a jeho teorie, základní vymezení otázek.....	7
2.1. Problematika 19. století.....	12
2.1.1. Dívka na vdávání.....	13
2.1.2. Manželství.....	17
2.1.3. Socializačně se lišící lidé.....	20
2.1.4. Zbožnost.....	21
2.1.5. Práce.....	22
3. K Nerudově tvorbě (se zaměřením na <i>Povídky malostranské</i>).....	24
3.1. Neruda realista, skutečnost v <i>Povídkách malostranských</i>	25
4. Genderové kategorie.....	31
4.1. Volba partnera.....	31
4.2. Manželství.....	42
4.3. Socializačně se lišící lidé.....	48
4.4. Práce.....	52
4.5. Sebe prezentace ve společnosti.....	53
5. Souhrn.....	56
6. ZÁVĚR.....	64
7. Seznam použité literatury.....	65
8. Summary.....	67

1. ÚVOD

Jedním z cílů bakalářské práce je pokus o stanovení vlivu, jaký měl dobový přístup ke genderové problematice na výslednou podobu *Povídek malostranských*. Pozornost bude věnována především genderovým kategoriím, které budou v první části práce zpracovány z odborné literatury 19. století. Jedná se hlavně o knihu Mileny Lenderové a kolektivu autorů *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, a poté knihu *Pohlaví gender a společnost* Ann Oakleyové, které budou základní použitou literaturou. Další knihy či publikace dotvoří celkovou tvář textu, nápomocnou k rozboru díla *Povídky malostranské*. V takto vymezených kategoriích se budeme pohybovat ve druhé části práce – při samotné interpretaci povídek. Bakalářská práce se především bude snažit určit, v jakých podobách se projevuje genderová problematika v Nerudových *Povídkách malostranských* a jakou roli hraje v jejich komplexní významové výstavbě.

Velké množství našich činů je podmíněno vlivem společenského úzu. Samo uvažování se váže na to, co jsme převzali od společnosti, a to je i podstata našich genderových rolí. V rozsahu bakalářské práce se není možné věnovat genderové problematice v plné šíři všech jejích aspektů. Výběr kategorií se bude soustředit na selekci těch genderových kategorií a otázek, které jsou relevantní pro českou společnost v 19. století.

Tato práce by zároveň měla přinést zjištění, jak moc obě pohlaví jednají podle svého genderu a právě jakým způsobem ovlivňuje gender jejich činy. Zdali se jedná pouze o okrajový vliv, nebo jestli jde o nejzákladnější faktor zásadně ovlivňující život postav v uvedeném díle. Také nás zajímá, do jaké míry jsou jednotlivé postavy se svými rolmi smířeny a zdali se snaží svůj život jimi a společenskými zásadami ovlivněný změnit. Pozornost bude věnována ženskému i mužskému pohlaví z různých sociálně - ekonomických tříd (jako je měšťanstvo), zájmu neuniknou ani žebráci a jiné osoby na okraji společnosti.

Dalším cílem bakalářské práce bude zjištění toho, zda se Nerudovy postavy v *Povídkách malostranských* chovají v souladu, či naopak v rozporu s dobovými genderovými stereotypy. Zdali existuje propojení mezi dílem a realitou 19. století a jestli se snad problematika světa mužů i žen genderově prolíná. Zároveň se práce pokusí interpretovat nastíněný význam uměleckého zobrazení těchto konstruktů uvnitř sémantické výstavby jednotlivých povídek. Okruh zájmu bude věnován jen některým genderovým kategoriím souvisejícím se životem v soukromé i veřejné sféře.

2. Gender a jeho teorie, základní vymezení otázek

Pohlaví a gender

Tato kapitola bude věnována úvodu do obecné genderové problematiky (čerpáno především z knihy *Pohlaví, gender a společnost*), na kterou budou navazovat jednotlivé genderové kategorie sloužící k pozdějšímu rozboru Nerudova díla *Povídky malostranské*.

„Pohlaví je biologický termín, gender je pojem psychologicko-kulturní... Být mužem nebo ženou, chlapcem nebo dívkou, je stejně záležitosti oblečení, gestikulace, povolání, sociální sítě a osobnosti jako záležitosti podoby genitálií.“¹ Způsoby vymezení genderu se kulturně velmi liší, ačkoliv každá společnost vychází z biologických faktorů pohlaví. Definování genderu se obvykle váže k sociální situaci, jelikož, jak je zmíněno v citaci, se jedná o sumu vlastností, chování, způsobu řeči a podobně.

Logicky vagína a penis vyjadřují konkrétní symboly feminity a maskulinity, jakožto ceněná věc dotyčného pohlaví. Automaticky tedy plynou z vlastností těchto orgánů symboly mužství a ženství. Genderová identita je hlavně kulturně proměnlivá a závislá na výchově každého jedince. Dokonce i klinické studie ukazují, že do dvou let věku jedince lze výchovu přeměrovat na druhé pohlaví. Právě nejdůležitější složkou genderu je především proces identifikace. Výzkum totiž ukazuje, že procesy normálního vývoje se objevují i ve vývoji odchýlném (transsexualita, atd.), i když s podstatnými změnami. „...role biologie je tu minimální, protože predispozici k výběru ženské nebo mužské generové identity (pokud vůbec existuje) rozhodujícím a nesmazatelným způsobem přebíjí proces kulturního učení.“²

Pohlaví a sociální role

Kultury mají silnou tendenci k členění ekonomických činností, a to podle pohlaví. Každá z nich má odlišné principy rozdělování činností na ty, které jsou vhodné pro muže a na činnosti vhodné pro ženy, ačkoliv od jedné kultury ke druhé se tyto principy velmi liší. Opět v dělbě činností funguje reprodukční povaha, úloha ve společnosti a také klasické hospodářské práce s nimi spojené. Takovým zaběhlým společenským rituálem je například mateřská povinnost, kdy se žena vzdává práce ve prospěch nově nabytého statusu matky.

---

¹ OAKLEYOVÁ, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-403-6. S. 121

² Tamtéž, s. 129.

Další velmi rozšířenou teorií je ta, podle níž mateřství představuje víceméně usedlou činnost, která nevyžaduje mnoho energie či síly a totéž se předpokládá i u domácích prací. Tento pohled vychází z obecných poznatků, které byly zpracovány z různých kultur a období novověkých dějin³. Také je velmi rozšířen náhled na postavu ženy, která se věnuje pouze domácnosti⁴. Tento názor zároveň podpoří hned několik tvrzení. Příkladem může být fakt, že žena nemá takovou fyzickou sílu či energii jako muž, a právě proto nemůže vykonávat některé mužské činnosti. Tyto konkrétní příklady přibližují důvody dělení tradičních rolí.

Na ženu působí také spousta životních událostí, které utváří celkový náhled na její osobu a zároveň podporují generovou problematiku, která bude uvedena v literárně - historickém kontextu závěrečné části práce. Zmiňované mateřství by mělo být vodítkem k rozlišení ekonomických rolí mezi mužem a ženou. Jako výjimka se může jevit skutečnost, že ani v malých etnických společenstvech 19. a 20. století se během období gravidity, kojení či prvních let mateřství ženě nezakazuje fyzická práce. Mateřství ovšem neovlivňuje pouze role žen – jak ekonomické, tak sociální. Ovlivnění přechází i na muže. „Důraz na sociální (spíše medicínský) význam otcovství pro dítě omezuje aktivity otce stejně, jako důraz na mateřství v moderní industriální společnosti omezuje ženu.“⁵ Právě v industriální společnosti se objevují pochybnosti, je-li mateřství (tradiční ženská aktivita) a péče o dítě, usedlou činností. Také se objevuje otázka, co skutečně mateřství obnáší, společně s vynaloženou energií na domácí práce (které jsou v podstatě podhodnoceny).

Vše se dá vysvětlit hodnotami v dané společnosti, proto se Oakleyová odkazuje na tvrzení Murdocka. „Není nutné odvolávat se na vrozené psychické rozdíly, abychom vysvětlili dělbu práce podle pohlaví. K vysvětlení hrubého dělení úkolů stačí neoddiskutovatelný rozdíl v reprodukčním procesu. Nové úkoly, které je třeba řešit, se rozdělují podle vhodnosti a zvyklostí.“⁶ Jelikož je rozdílná role pohlaví v rozmnožovacím procesu univerzální, společenství ji využívá jako základ pro přidělování dalších rolí. Samotné biologické vymezení nese další specializace, ačkoliv jasný vzorec dělby práce si vytváří společnost již podle svého pojetí reprodukční funkce a to je stanoveno kulturně. Antropolog Claude Lévi-Strauss poukazuje na myšlenku, že možný předpoklad dělby práce

---

³ Čerpáno z knihy: OAKLEYOVÁ, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-403-6.

⁴ Výrok platí pro západní kulturu období od raného novověku do konce 19. století a pro současné společnosti „třetího světa“ se zpomalenou industrializací. (OAKLEYOVÁ, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-403-6.)

⁵ Tamtéž, s. 104.

⁶ Tamtéž, s. 112.

je ve vzájemném soužití, závislosti a podmiňuje tak i manželství. Ve všech průmyslových společnostech existuje zásadní dělení profesí podle genderu, jak tomu bylo i po celé 19. století⁷. „Většina žen je v industriálních společnostech soustředěna v oděvní a textilní výrobě a v potravinářství...“⁸ Muži naopak okupují většinu profesí poskytujících vysokou prestiž, odbornost a vysoký příjem. Tento předpoklad platí pro všechny moderní společnosti a také je platný napříč celou industrializací.

Pracovní role ovlivňují tradice a předsudky, kterými jsou tradičně vykonávána zaměstnání ženou (služebná) a mužem (lékař, právník...). Ačkoliv je tato problematika použita hlavně pro vymezení genderových kategorií v 19. století, tak v jistém smyslu a v některých oborech podobné pracovní rozdělení přetrvává až dodnes.

Osvojování genderových rolí

Již při porodu je člověk okamžitě klasifikován podle pohlaví, je mu připisován i určitý gender. Rodiče se chovají k dětem od narození odlišně. Matky se již v novorozeneckém období svého dítěte chovají jinak k dívkám a jinak k chlapcům. Samotné dítě velmi brzo po narození přichází do kontaktu s hračkami, které jsou rozlišené podle pohlaví. Dalším faktorem působícím na utváření genderu je také oblékání. U holčiček si maminky velice často zakládají na vzhledu a jde tak v podstatě o jakýsi prvotní projev manipulace matky, která děti tradičně rozlišuje (i podle oblečení), stejně jako tomu bylo u ní samotné. Hračky i jiné předměty hrají pro dítě důležitou roli při základní zkoušce genderových rolí, jež se projevují v pozdějším životě. Matky a otcové takto ovlivňují děti také verbálně, ve smyslu rad. Od otců to například bývá „dobrá rada“ typu *chlapci nebrečí* nebo pokárání od matek směrem k dcerám, kterým předkládají, že se dívky chovají vždy slušně. Posledním a neodmyslitelným prostředkem pro „utváření si genderu“ je aktivita, schopnost reagovat na vnější podněty. Chlapci a dívky se každý den učí genderovým rozdílům setkáváním s tradičním mužstvím, ženstvím a s činnostmi s tím spojenými. Například úkoly kladené na jejich osobu - matky a otcové dětem přidělují domácí práce podle genderových rolí. Příkladem je mytí nádobí u dívek či výpomoc na zahradě u chlapce. Podobně funguje i další ovlivňování aktivit chlapců a dívek.

---

⁷ V předkládané práci bude toto hledisko uplatněno při interpretaci motivů pracující ženy ve světě *Povídek malostranských*.

⁸ Tamtéž, s. 116.

Matky ovšem cíleně tyto projevy nevnímají (jasné odlišování výchovy u dívky a u chlapce), ale jejich chování může genderové rozlišení, ač necíleně, přesto vytvářet. Genderovou roli a identitu si dítě neosvojuje jen mechanicky od rodiče, ale také tím, že se s nimi samo identifikuje. Svě chování přizpůsobuje vzoru, který má v rodičích. Neodmyslitelně důležitý je i láskyplný vztah dítěte a rodiče, kde je identifikace daleko silnější. Při osvojování role má dítě tendenci se více identifikovat se silnějším rodičem, ať je to dívka či chlapec. Silněji řečeno pak dívka hraje s tatínkem fotbal a chlapec si v dětství hraje s panenkami. Přesto děti více napodobují model, ve kterém vidí nějakou svou podobnost. „Jak ‚imitace‘ tak ‚identifikace‘ označují tendenci jedince reprodukovat aktivity, postoje a emocionální reakce, které vykazuje skutečný nebo symbolický model... Na rozdíl od dívek jsou chlapci konzistentněji maskuliní ve své genderové roli a jsou k tomu více podněcováni.“⁹

Další obrat nastává už v předpubertě, kdy zásadními působilci na dítě nejsou jen rodiče, ale i vrstevníci. Již dospívající člověk vnímá společenský úzus. Ve školních lavicích se s tímto faktorem setkává od první třídy každý den. Většina učebnic předkládá ženské role, směřující k domácnosti a naopak muže, jako toho dobrodruha, který vyhledává nebezpečí. Dalším příkladem takového rozdělování je běžné rozsazování dětí. Učitelka či učitel reagují na neposlušnost chlapce tradičně – *nezlobíš, můžeš sedět s kamarádem, zlobíš-li, budeš sedět se „slušnou“ holčičkou*. Toto vede k umělému utváření rozdělení světa podle pohlaví, genderu a zabraňuje tak vzniku přirozeného společného prostředí, které má být sdíleno.

Citlivost ke kulturním stereotypům se ještě zvyšuje v pozdějším věku a hlavně v období pohlavního dospívání. Pocit rozdílnost vyvolávají například posměšky ze strany spolužáků, kdy se pak ať dívka, tak chlapec cítí oproti nim jiný. „Děti nejen přebírají generové role, ale často je i rozvíjejí.“¹⁰ Přesto gender nemá žádný biologický původ a vztah mezi jím a pohlavím je ve skutečnosti nepřirozený.

Jazyk mužů a žen

Podle lingvistky Tannen patří ženy a muži k různým jazykovým společenstvím a mají odlišný styl komunikace i odlišné cíle komunikace. Tvoří takzvané různé „genderlekty“.

---

⁹ Tamtéž, s. 135.

¹⁰ Tamtéž, s. 141.

Ženy totiž mluví jazykem daleko důvěrnějším a vztahově zaměřeným, kdežto muži jazykem „postavení a nezávislosti“¹¹. Z uvedeného vyplývá, že při komunikaci snadno dochází ke spoustě nedorozumění. Sama komunikace je obecně interaktivním procesem, na nějž působí jako jeden z faktorů právě gender. Důsledkem toho je genderová nerovnost částečně problémem každodenního spojení, který se váže na odlišnosti v životech aktérů a zkušenosti obou pohlaví. Toto vychází i z podstatně větší komunikační průbojnosti mužů, zkušených z debatních projevů v práci apod. Rezzeti a Curran odkazují na knihu Hanleyoho: „Navíc hovoří-li muž, věnuje mu posluchačstvo obou pohlaví větší pozornost, než hovoří-li žena.“¹² Ovšem podle knihy *Ženy, muži a společnost* se ve výlučně ženských skupinách mluví více než v těch výlučně mužských. S tím souvisí témata hovoru, kdy se u žen jedná o osobnější témata a u mužů spíše o ta obecnější (například práce a sport). Vše tedy nahrává odvěkému považování rozhovoru mezi ženami (včetně jeho frekvence), jako podřadné komunikaci z důvodů klepů a podobných společenských problémů.

Sexualita

Téma sexuality doplňuje celkový obraz vzájemného vnímání mužů a žen. Tématu se budeme věnovat v části zaměřené na chování obou pohlaví v *Povídkách malostranských*.

I v sexuální oblasti se setkáváme s vyšší agresivitou mužského pohlaví, což souvisí s celkovou vyšší „útočností“ mužů. Muž iniciuje sexuální styk, tudíž se předpokládá, že pohlavní styk, vstup do rozmnožovacího orgánu ženy, se vztahuje na celou osobnost ženy – závislou, pasivní, neagresivní, submisivní bytost¹³.

Co se týče klasického rodinného prostředí napříč dějinami západního světa, rodina průměrné dívky mnohem výrazněji omezuje vývoj sexuálního chování u ženského pohlaví, než taková rodina průměrného chlapce. Uvedené vede k poznatkům (dle očekávání rodičů), že dospívání dcery vylučuje sexuální aktivitu. Dívky jsou více kontrolovány, a pokud je jejich sexualita aktivní, směřuje toto chování dívky k nepříjemnému závěru od rodičů

---

¹¹ Čerpáno z knihy: REZETTI, Claire M. a Daniel J. CURRAN. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0525-2.

¹² REZETTI, Claire M. a Daniel J. CURRAN. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0525-2. S. 181.

¹³ Čerpáno z knihy: REZETTI, Claire M. a Daniel J. CURRAN. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0525-2.

i od společnosti: jedná se o delikventní chování¹⁴. Taková sexualita dospívající dívky je totiž nežádoucí, jelikož budí pohoršení. Ann Oakleyová se takto odkazuje k Michaelu Schofieldovi: "Pro dívku je puberta dobou nebezpečí, z něhož vyvázne jen tím, že se přimkne k jednomu muži v manželství."¹⁵ Je nutné dodat, že sama antropologie ukazuje celou oblast sexuality jako silně kulturně závislou.

Sexualita za „zavřenými dveřmi“, která je veřejným tabu existovala, včetně různých erotických fantazií v „hříšných“ myšlenkách. Cobyho studie ukazuje mužské a ženské odlišnosti, co se týče milostných snů, které se tedy liší, a odráží věrně sociální svět obou pohlaví. Oakleyová se také zmiňuje o Freudovi. I sexuální představy a jejich pomyslné stropy jsou kulturně podmíněné – tradiční freudovské analýzy vymezují odlišný vývoj sexuality a k ní vážící se tužby ženy a muže do tří kategorií. Jedná se o exterioritu mužských pohlavních orgánů, mateřské poslání ženy a strukturu rodiny, podle níž se sexualita jako taková vyvíjí. Není proto divu, že je i ženě 19. století přikládána pasivita.

Celá stavba mužského a ženského světa nezávisí tedy pouze na genitální oblasti: „Antropologické důkazy ukazují, že vývoj sexuality u mužů i u žen závisí na široké škále společenských hodnot a pravidel, která řídí její legitimní vyjádření, spíše než na biologicky konstantní stavbě genitálů."¹⁶ Samo kulturně-společenské vnímání ženy nesouvisí nijak s mužským genitálem. Jeho „síla“ (maskulinity) totiž vyplývá z naprosto realistického vnímání mužské společenské role. Role nadřazené svojí mocí, podpořené prestiží i zájmem okolí. Tento způsob vnímání ženské role vyvolal samozřejmě odezvu, na konci 19. a počátku 20. století (feminismus). Z toho vyplývá, že 19. století nemohlo žít jinak než v tradičním kulturním úzu: muž nadřazený ženě (živitel), žena podřízena svému muži nebo otci (hospodyně).

---

¹⁴ Jak uvidíme v *Povídkách malostranských*, tak dívky, které neměli absolutně počestný život, měli například ztíženou možnost brzkých vdavek.

¹⁵ Taktéž, s 85.

¹⁶ Taktéž, s. 96

2.1. Problematika 19. století

Genderové kontexty didakticko-beletristických děl v 19. století

Povídky Magdaleny Dobromily Rettigové od dvacátých let devatenáctého století měly přinést nápravu dívek, které se jí v tehdejší době (a nejen jí) zdály lehkovážné, marnivé, ba až, jak uvádí Rettigová, „d'áblem“ zlenivělé. Povídky měly vštěpit mravní zásady, vychovávat a také pobavit. Autorka se tak snažila držet ideál všestranné „biedermeierovské hospodyně“, který se utvořil už v osmnáctém století a šířil se pomocí překladů.

Rettigová se totiž pokoušela vytvořit ženský „ideál“, například v díle *Příběhové pro dcerky české*, jehož cílem bylo vytvoření tzv. českého ženství. Zásady pro dívky a ženy zdaleka nebyly pouze otázkou autorství Rettigové. I další autoři zasahovali svojí beletristickou tvorbou do výchovy dívky v 19. století a pedagogicky tak působili na rozvíjející se ideál ženy (rozvážnost, pracovitost, cudnost, čistotnost, poslušnost, dobré mateřství, submisivitu a později se připojil i důraz na vzdělanost a přemýšlivost, kde bylo cílem dosáhnout vyššího manželského, rodinného porozumění). Po Rettigové, až téměř o půl století dále, kdy bylo národní obrození v plném proudu, Sofie Podlipská začala publikovat nové významné myšlenky. Podlipská byla ovlivněna především ze strany J. S. Milla a nové intelektuálně laděné ideály (vzdělanost a přemýšlivost) uveřejnila v publikacích pro dívky¹⁷. Na její názory soudobě i postupně navazovaly další autorky.

Tento náhled do kontextu ženy s didakticko-beletristickými díly 19. století je nutný, jelikož dívky nebyly ovlivňovány pouze rodinnou výchovou, ale (zvláště pak ve vyšších vrstvách obyvatelstva) i literaturou. Ta chtěla využít možnosti „zábavného ponaučení“ a dívkám tak vštěpovala zásady doby, ve které žily.

2.1.1. Dívka na vdávání

Volba partnera

I ve volbě partnera hrála velkou roli otázka víry¹⁸ a hlavně církev, která se (po celé 19. století) ještě své rozhodující úlohy nevzdávala. „Podle rakouského

---

¹⁷ I takové vlastenectví bylo v době 19. století pro českojazyčnou společnost (i dívku) neodmyslitelnou součástí života.

¹⁸ V rodině nastal problém, pokud měly děti „různověřící“ rodiče. Když byl jeden katolického vyznání, musely být vychovány jedině v katolické víře. Pokud se však rodiče rozhodli pro protestantský kostel, byly děti vychovávány podle pohlaví v dotyčné víře jednoho z partnerů (Příklad.: Pokud byla matka katoličkou a otec

občanského zákoníku měl být sňatek uzavřen před duchovním té církve, ke které se hlásili oba snoubenci, a před dvěma svědky. Oddávajícím byl povinně katolický duchovní, druhý duchovní byl přítomen.¹⁹

Při volbě partnera svému dítěti využívali často rodiče dohazovače nebo dohazovačky, pokud se nepřihlásil „ženění chtivý“ muž. Nevěsta však byla z podobných jednání vyloučena. Dokonce setkání párů před svatbou nebylo až do poloviny 19. století potřeba. Dívka však měla možnost se s nastávajícím potkat na společenských událostech, jakými byly domácí bály a koncerty, taneční hodiny či plesy (později i sportovní činnosti). Všechna tato společensky přijatelná zábava rušila bariéry hlavně na počátku 19. století. I dcery z řemeslnických a dělnických rodin navštěvovaly nedělní taneční zábavy, poutě a na venkově se chodilo tzv. k muzice. Společenské události jako možnost předsvatebního seznámení začala postupně doplňovat periodika, která nabízela inzerátová obeznámení.

Dalším kritériem pro volbu partnera byla příslušnost ke stejné sociální vrstvě. V případě, že došlo k prolomení sociálních bariér, brávali si spíše častěji majetnější muži a „méně ceněné“ dívky. Pokud tomu bylo naopak, věno dívky vždy pomohlo muži ke společenskému či profesnímu vzestupu. „Stále platilo, že muž svou ženu společensky povznáší, žena přebírá jeho sociální statut, třebas nižší, než je status její orientační rodiny.“²⁰ Z toho důvodu bylo více svobodných žen ze šlechtických či měšťanských rodin, jelikož než aby ztratily svůj statut, volily raději celibát. U žen pracující třídy nebyla otázka věna a postavení tak důležitá. Také zde je ovšem nemalé procento neprovdaných žen, živičích se třeba jako služebné (neprovdaným a pracujícím ženám 19. století bude ještě věnována pozornost).

Na samotný výběr partnera byly často kladeny i další nároky, například stejná profese otce a budoucího zetě. Dcery lékařů, advokátů nebo třeba mlynářů se často vdávaly za muže shodné profese, jaké je jejich otec nebo za spolupracovníky a různé známé rodičů. Zde, ve volbě partnera, poprvé nehraje velkou roli otázka venkova a města. Pro dcery z bohatých statků nesměl být přestup do města společenskou degradací.

---

třeba protestantem, tak narozená dívka byla vychovávána v katolické víře a chlapec pak byl vychováván v protestantské víře.

¹⁹ LENDEROVÁ, Milena, Božena KOPIČKOVÁ, Jana BUREŠOVÁ a Eduard MAUR. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-988-1. S. 113 (Macková Sňatek ve světle Rakouského... zákoníku. S. 68-69)

²⁰ Tamtéž, s. 115.

I takový politicky ovlivněný život²¹ v českých zemích způsobil, že měšťanská společnost odsuzovala různonárodnostní svazky, i když se společná etnika každodenně setkávala (Češi a Němci). Vždy šlo u budoucích partnerů jak o politicky, tak o národnostně stejnou příslušnost, která byla nepsanou podmínkou pro vznik manželství a pro jeho úspěšné trvání.

Morální pověst jak rodiny, tak dívky „hrála prim“ na poli muže. Naopak u žen zase musel mít kandidát ženitby postavení, které zaručovalo stálý a dostatečný příjem, také vlastnit majetek a mít dobré povahové vlastnosti (jako je především svědomitost, cílevědomost a dokonce zkušenost). „Dívka se měla mít na pozoru před bezcharakterními libertiny, svůdci a zhýralci, proto kupříkladu důstojníci budili nedůvěru pro svůj přelétavý život. Nad erotickou minulostí muže byla společnost schopna přimhouřit oči, nad dívkou rozhodně ne, jelikož na její panenství byl kladen největší důraz, všechny přistupovaly k oltáři v bílém, neposkvrněném.“²²

Ideál mužské a ženské krásy se většinou odvíjel od postavení obou pohlaví ve společnosti. Ideálem ženské krásy byl po dlouhou dobu štíhlý pas, boky a podle knihy *Žena v českých zemích od středověku do 20. století* i tzv. ženská tělesnost (plnější křivky). Právě hubenost byla považována za symbol ošklivosti, špatného zdraví a hlavně chudoby. „Statisíce žen trpělo chronickou podvýživou, ideál krásy však vytvářely vrstvy zámožné.“²³ Ženský oděv byl vždy společensky rozdělen podle jakéhosi kódu. Jiný oděv měla měšťanka, jiný paní rytířského stavu, jiný stavu panského a podobně. Po období Napoleonských válek, přes křehkost a lehkost oděvů empírové linie, se ve třicátých letech 19. století začínají vracet osvědčené atributy „ženskosti.“ Žena jako základ rodiny je hospodyně, manželkou a matkou. Ženskost, podobně jako mateřství, určovala feminitu po celé 19. století²⁴.

---

²¹ Mimořádně ovlivněný například rokem 1848.

²² LENDEROVÁ, Milena, Božena KOPIČKOVÁ, Jana BUREŠOVÁ a Eduard MAUR. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-988-1. S. 116 (Obecně Škoda, Panna s. 71, Pro urozené prostředí Hartig, Mélangers s.267- 268; 280-282)

²³ Tamtéž, s. 254.

²⁴ Korzet byl základem každých šatů a druhé rokoko v letech 1854–1868 vrátilo krinolínu, avšak postupem času odeznívalo zdůraznění pozadí.

Zásnuby a svatba

Po „volbě partnera“ měl nastat krok od ženicha. Muž musel nejprve požádat o ruku rodiče dívky nebo poručníka. Tímto způsobem se však žádalo do poloviny 19. století, pak se situace postupně obracela a ženich se vždy vyznal nejdříve dívce a až poté žádal popřípadě o její ruku rodiče.

K námluvám neboli dvoření patřila milostná korespondence, posílání květin a po několika týdnech už následovaly zásnuby. Oficiálně se jednalo o první příležitost, kdy se měli snoubenci políbit. Zasnoubení se také obvykle ukazovali jen na veřejných místech, jako jsou například divadla či městské procházky, a to pouze za doprovodu snoubenčiny matky, společnice či služebné.

Svatba se pak konala obvykle ve lhůtě od šesti neděl do šesti měsíců, případy v průběhu druhé poloviny devatenáctého století tomu jen nasvědčují. Před samotným sňatkem byla také povinnost ohlášek, a to třikrát po sobě. Ty měly prověřit, jestli neexistují nějaké překážky ve sňatku. Postupem času se k tomu přidala i svatební oznámení. Období konání svateb bylo spíše v chladnější roční době, nesmělo však proběhnout v době posledních ohlášek, před velikonoce nebo během adventu. K datu svatby se vázala spousta pověr spojených s ročním obdobím. Takovou přetrvávající pověrou až do současnosti je, že svatba v květnu (Máji) nosí manželství smůlu. Už poobřadní hostina vždy závisela na postavení a majetnosti rodiny nevěsty: „Okázalost či skromnost svatební hostiny bývala v přímé úměře k finančním možnostem rodičů nevěsty“²⁵ Délka svatby, hostiny se lišila hlavně místem života novomanželů, měšťanské svatby trvaly zpravidla jen jeden den na rozdíl od selských, které trvaly až tři dny.

Manželství z rozumu, nebo z lásky?

Dlouho panovalo doznívání středověku, kdy se láska brala jako posměchu hodná choroba. Sňatek byl tudíž až na výjimky záležitostí ryze rozumovou. Oddáním přesto byla žena muži povinna láskou a úctou bez ohledu na city. „Manželský svazek spočíval na spolupráci, porozumění, měl tvořit obranu proti vnějšímu cizímu, snad i nepřátelskému a nebezpečnému světu.“²⁶ Pozornost byla přikládána i postavení budoucích partnerů,

---

²⁵ Tamtéž, s. 119.

²⁶ Tamtéž, s. 111.

rozdělenému podle společenských konvencí, rodových, politických a jiných zájmů. O kanonickém uzavírání sňatku, které trvalo dokonce do 20. století, můžeme mluvit nejen v aristokratických vrstvách, ale i ve středních a středních - dolních vrstvách obyvatelstva. Kde nebylo majetku, šlo spíše o cit a zalíbení.

Důležitost vztahové lásky a zalíbení přinesly až literární, romantičtí rozervanci. Všeobecně akceptovaným citem se však mohla stát pouze láska cudná bez vášně, rozvíjející svůj cit cestou k oltáři a následným společným soužitím. Stejně tak námluvy byly provázeny řadou specifik, jak společenských tak dokonce vlasteneckých. V reálném životě se však kvůli náklonnosti (nejen fyzické či formou lásky) nedělo vždy podle společenských očekávání²⁷. Proto někteří aktéři sňatků trpěli z důvodu nepřijetí jejich závazků společností²⁸. Ačkoliv se postupně náhled na manželství, kdy matka moc neprojevuje dítěti lásku, začíná měnit, jistá zakořeněná dogmata se však ani ve 20. století nezměnila.

Pohlavní láska jako taková se stala leitmotivem prvních desetiletí 20. století, šlo o projev určité sexuální volnosti obou partnerů, samozřejmě ohlížejících se na společenské zájmy. Téma svazku a pocitů snoubenců zásadně souvisí s třetí kapitolou této práce.

2.1.2. Manželství

Vztah mezi mužem a ženou

Tečku za panenstvím udělal sňatek. Manželství podle Krista bylo nejen nástrojem k plození dětí, ale i k odvrácení možného smilstva. „Sňatek byl zásadním zlomem v životě ženy. Teprve jím nabyla skutečné vážnosti, stala se ‚dospělou‘...“²⁹ Při uzavírání sňatku prokazovala žena muži slibem poslušnost a věrnost. Ačkoliv nemohla svobodně rozhodovat i tak nabyla daleko vyšší sociální statut, než jaký měla za svobodného stavu. Po zákonném sňatku a prvním ulehnutí s manželem na společné lože její život začal naplňovat život rodinný, tj. péče o domácnost, manžela, děti a případné vydělávání příspěvku do rodinných financí či výpomoc v manželově povolání (často ženy asistovaly svým mužům v soukromé praxi). S růstem autority svého muže a mocenskou pozicí stoupala zároveň i úcta, která jí byla prokazována jak veřejností, tak vlastním domem. Pro ženu období novověku bylo

---

²⁷ Většinou byla příčinou různá národnost (samozřejmě jazyk) a rozdílná společenská příslušnost.

²⁸ Viz „dcera národa“ Havlíčková, kdy její vztah s německým důstojníkem byl ostře českou společností kritizován.

²⁹ Tamtéž, s. 97.

nejdůležitějším obdobím partnerského života mateřství. Všeobecně se v jejím životě střídala převážně období těhotenství, kojení, porodů, potratů a pauz mezi nimi. Faktem je, že pro ženu novověku bylo běžné být neustále pregnantní. Situace se začala měnit až v polovině 19. století s růstem sociálních, hygienických a dalších jistot.³⁰

Domácnost jako ženské poslání

V protoindustriální éře se žena z neprivilegovaných vrstev podílela na provozování nejen hospodářství, ale také na řemeslu a živnosti rodiny. Zato v industriální éře 19. století se obraz ženy posunul k novému ideálu – žena byla výhradně opatrovnící domácnosti. Proměny myšlení 19. století s sebou přinesly rozdělení sociálního prostoru na veřejnou a soukromou sféru. „Sociální prostor, který je pod kontrolou státu, vytváří sféru veřejnou; soukromá zahrnuje tu oblast, kde stát nemá žádnou legitimní moc zasahovat.“³¹ Toto rozdělení zapříčinilo nevyrovnaný vztah mezi oběma pohlavími. Muž zastupoval rodinu navenek - ekonomicky zajišťoval rodinu, která byla na jeho příjmu závislá, žena naopak vládla pouze v soukromí. Vládla, ačkoliv ne striktně, jelikož muž byl stále hlavou rodiny a žena mu byla podřízena.

Vdaná paní také byla, až na výjimky, vyloučena z profesního světa a politiky. Primárně se měla věnovat manželovi, respektive jeho domácímu pohodlí a nejbližšímu okolí, což pokrylo všechn její čas a také sílu, popřípadě veškeré dovednosti. Přímo v této době vzrostl počet měšťanských rodin, kde muž odcházel ráno do práce, větší děti do školy a žena byla doma s malými dětmi, povinna péčí o domácnost. Takový případ nedbalé ženy, jako špatné kuchařky a hospodyně, se poté nesl v očích veřejnosti jako podíl na jakémkoliv manželově neúspěchu a možném krachu.

Samozřejmě fyzické nasazení ženy, hospodyně, pocházelo ze sociálního statutu rodiny. Mimořádně těžká byla situace u chudých rodin, kde si nemohli dovolit ani jednu služku (nebo posluhovačku). U vyšších vrstev však byla absence služby nemyslitelná. Zde i přes vyšší počet pomocníků dohlížela manželka od brzkého rána nejen na celé služebnictvo, zda pracuje správně, ale také na děti, kuchyň apod. Rozsáhlost úklidových prací závisela na typu domácnosti – jiná situace panovala na venkově, jiná ve městě. Až po

---

³⁰ S výjimkou nejnižší dělnické třídy.

³¹ Tamtéž, s. 311.

polovině 19. století došlo k rozvoji techniky v podobě prvních pomocníků do rodiny. Do této doby prakticky nebylo nic, co by usnadnilo ženě práci. „Přestože byla práce ženy pro hospodáře nepostradatelná, nikdo si jí valně nevážil.“³²

„V minulosti ukládalo uzavření manželství směnný vztah mezi manželem a manželkou.“³³ Jelikož muž ekonomicky zajišťoval³⁴ rodinu, mohl proto také stanovit, jakou finanční částku přiděloval ženě na domácnost. Veškerá rodinná pravomoc patřila ze zákona muži. Nutno dodat, že ekonomické zajištění rodiny je jednou ze základních starostí rodiny, proto ženy, které finančně přispívaly, měly často v rodině daleko větší hlas než ženy, které do rozpočtu nepřispívaly. Hospodyně v domácnosti však neměla žádné volno jako zaměstnaný manžel. Musela se nepřetržitě starat o rodinu, nevyjímaje svátky.

Rodinný život- shrnutí

Prolínání veřejné a soukromé sféry života je také patrné na struktuře rodiny a průnik je genderově specifický. Soukromý život v rodině vždy ovlivňoval také život pracovní. Školní a profesní problémy si lidé nosí a nosili domů.

V minulosti byla mužovi rodina povinna „sloužit“ za finanční a společenské zajištění. K tomuto náleží vedoucí rodinná role, což znamená, že tuto roli vykonává ten člen rodiny, který ji ekonomicky zajišťuje. Dříve tedy tradičně muž, manžel, otec. Matka naopak zabírala intimnější rodinné role, práce v rodině, hospodaření, děti atd. Rozdělení vzniklo pravděpodobně už za prvních národů, kdy se postupem času toto stalo základem rodiny, státu a katolické víry.

---

³² LENDEROVÁ, Milena, Božena KOPIČKOVÁ, Jana BUREŠOVÁ a Eduard MAUR. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-988-1. S. 318 (Miroslav Moudrý, Sociální postavení venkovské ženy, *Věstník Československé akademie zemědělské* 13, Praha 1937, s 212-215)

³³ REZETTI, Claire M. a Daniel J. CURRAN. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0525-2. S. 228.

³⁴ Mezi povinnostmi manželky patřily nejen několikrát zmiňované domácí práce, ale také sem patřilo plnění manželských sexuálních požadavků.

2.1.3. Socializačně se lišící lidé

Neprovdané ženy

Ani zdaleka ne všechny ženy v průběhu svého života uzavřely sňatek. Je zvláštní, že svobodné ženy se nedoživaly tak vysokého věku jako ženy provdané. Svojí úlohu zde pravděpodobně sehrává sociální postavení, protože ženy s dostatečným věnem nemívaly problém najít partnera. Neprovdané chudé ženy musely většinou velmi tvrdě pracovat, aby se uživily, tudíž jejich život plný dřiny nebyl tak dlouhý. Lze podotknout, že dívky byly vychovávány k manželství, a proto, když byly všechny naděje na sňatek zmařeny, mohlo nastat i skutečné trauma³⁵.

U neprovdaných šlechticů byl náhled na staropanenství různý a postupem období se značně vyvíjel a měnil. I ženy z měšťanského prostředí dokázaly žít z úroků malého kapitálu po rodičích a užívaly jej všelijak. Pokud ho však nebylo, žily často v rodinách svých sourozenců, kde si život musely odpracovat. Taková existence tělesného postižení dívky sehrála v „nuceném“ svobodném stavu svoji zásadní roli³⁶.

Gender a bezdomovectví

Ačkoliv v *Povídkách malostranských* najdeme v podstatě jen dvě postavy žebráků, je nutné problematiku alespoň trochu přiblížit. Většinu bezdomovců netrápily psychické problémy, jak si společnost myslela, takže jejich společenské vyloučení s sebou přineslo uvědomělé trpící a ti prožívali život v absolutní chudobě³⁷. Větší počet žen jako žebraček a tulaček (v 19. století) nasvědčuje tomu, že se nebyly schopny o sebe postarat. Důvodem byl nejčastěji rozpad vztahu převážně s mužským jedincem, jako je otec, manžel nebo dokonce bratr, ať už se jednalo o rozpad ve smyslu smrti, odloučení či ženitby. Ženy byly bohužel podstatně více odsuzovány než muži, což je prakticky jev, který přetrvává až dodnes.

---

³⁵ Dodatek: Dokonce poměr pohlaví, vhodných pro sňatek, se čas od času lišil – z důvodů různých bojů, válek, kde byl vysoký poměr úmrtnosti i u civilního obyvatelstva, ne pouze u vojáků.

³⁶ Při rozebírání genderové problematiky v *Povídkách malostranských*, s těmito faktory setkáme blíže.

³⁷ Čerpáno z knihy: REZETTI, Claire M. a Daniel J. CURRAN. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0525-2.

Tulačky a žebráčky

Ty ženy, které si vydělávaly na živobytí vlastníma rukama, si na rozdíl od ostatních živořících žen zachovaly zbytky lidské důstojnosti. V nejnižších vrstvách společnosti přežívaly obvykle zmrzačené žebráčky a tulačky pouze z almužen. Někdy mezi nimi dokonce končily ženy, které byly dříve na úrovni. Důvodem obvykle bylo ovdovění nebo zkrátka zůstaly opuštěné manželem. Život závislý na druhých byl pouze pomalým vyhladověním, plným nemocí a špíny, který stejně časem vyústil až ve smrt.

Ani legislativa 19. století nedokázala přesně vymezit žebráctví a tuláctví³⁸. Stále se ale držela představa dobrého křesťana, který je povinen pomoci bližnímu, trpícímu v nouzi. Bez uvedených almužen, většinou v podobě jídla, by totiž nepřežili. Od žebráctví se tuláctví liší svou pohyblivostí, žebrák většinou omezoval svou „činnost“ na určité místo, kdežto tuláci se pohybovali až mezi několika městy. Na žebrotu či toulání se většinou vázaly i další společensky nebezpečné jevy jako například krádeže. „Za žebráka byla považována osoba, která se veřejně nebo dům od domu doprošovala různým způsobem na cizích osobách peněžních částek nebo věcí majících peněžitou hodnotu. Od počátku 19. století se na žebrotu vztahovalo několik zákonů, kde byla vedena jako těžký přestupek a dokonce za ní bylo i vězení.“³⁹

2.1.4. Zbožnost

Celkově je obsah modlitebních knížek rozsáhlý, a to proto, aby postihl každodenní život člověka a doprovázel jej tak na cestě denními záležitostmi. Nemoci a spousta dalších neblahých událostí byly obestřeny závojem strachu a pověrami, díky čemuž tomu byla modlitební knížka jakýmsi východiskem. Motlitbou se začínal a končil den, vítaly se jí různé (kalendářní) události. Zde je právě vidět, jak moc byl svět ženy provázán s odkazem na boží vůli, víra byla každodenním chlebem každé z nich, a to nejen v období 19. století. Ženy se dokonce snažily povinností katolíka dostát, ať byly kdekoliv. Mezi nejdůležitější vodítka víry patřil například životní cyklus Panny Marie. Důvodem je Mariino prožívání života plného ženských strastí - naděje, bolesti, také běžných životních etap jako je manželství, výchova dítěte či jeho bolestná ztráta. Mariánská zbožnost přetrvala až do 1. světové války.

³⁸ Veřejná moc se snažila těmto jevům postavit, legislativa ranně novověká je trestně stíhala jako zločin.

³⁹ LENDEROVÁ, Milena, Božena KOPIČKOVÁ, Jana BUREŠOVÁ a Eduard MAUR. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-988-1. S. 560

2.1.5. Práce

Ženský pracovní život

Práce služek a ostatních sloužících zbavovala zaměstnavatele nutnosti práce, která nepříslušela jeho stavu, a zajišťovala mu tak větší komfort, včetně času na kulturní a intelektuální zábavu. Služka byla určitým sociálním symbolem. Například z několika historických pohledů⁴⁰ na dobu středověku vychází, že mladá čeleď měla postavení (zvláště pak ve vesnickém prostředí) jako zaměstnavatelovy děti a šlo pracovně o formativní fázi života před sňatkem, kde si osvojují pracovní a sociální návyky. Však také další prameny dokazují, že v rámci selské či měšťanské rodiny rozhodně neměli sloužící stejné postavení jako zaměstnavatelovy děti, natož panské děti, ani v období středověku či 19. století.

Jako obecní ustanovení „čelední služby“ existovaly takzvané čelední řády. Ty však nechránily pouze zaměstnance, nýbrž i zaměstnavatele. Dokonce v čeledním řádu⁴¹ je pasáž, která dává zaměstnavateli právo tělesně trestat služebnictvo, až do roku 1848. Služebná byla výkonným orgánem domu a byla distinktivním znakem slušné rodiny. Například ve třech privilegovaných pražských čtvrtích, ke kterým patřila i Malá Strana, spadala jedna služebná na pět osob. Dřina okolo domu (i bytu) měla jasně patřit služce, nikoliv paní domu. Postavení služebné charakterizovala přechodnost a také časté přemísťování. Tzv. kariéru služky začínala žena zpravidla jako mladá dívka, kterou k práci přinutila ekonomická situace. „Provdané ženy zpravidla služkami nebyly. Pracovaly jako posluhovačky, jen část dne, případně jako pradelny, tedy ve své domácnosti. Z hlediska zaměstnavatele, bylo toto řešení úspornější.“⁴² Neprovdané ženy mohly sloužit, dokud jim tělo nevypovědělo službu.

Někde byla dokonce městská služka až členkou rodiny, sloužila po desetiletí od mládí do stáří. Vztah mezi paní a služebnou byl zakládán obvykle na přístupu k sobě navzájem. Hospodyně očekávala diskrétnost, slušné a poctivé chování ze strany služebné, ta zase čekala spravedlivé a vlídné zacházení. Uvedená problematika bude přenesena do genderových kategorií (kapitola 4.), týkajících se *Povídek malostranských* v druhé části práce.

---

⁴⁰ Čerpáno z knihy: LENDEROVÁ, Milena, Božena KOPIČKOVÁ, Jana BUREŠOVÁ a Eduard MAUR. Žena v českých zemích od středověku do 20. století. Praha: Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-988-1

⁴¹ Každý pracovník musel mít „pracovní knížku“, tu později nahradila knížka „čelední“, kterou musel mít každý od roku 1860.

⁴² Tamtéž, s. 396

3. K Nerudově tvorbě (se zaměřením na *Povídky malostranské*)

O Nerudově tvorbě a *Povídkách malostranských* existuje spousta publikací. Výběr této literatury jsem zohlednila ke své bakalářské práci, kde je nutný (alespoň) drobný náhled do Nerudovy prozaické tvorby. Nástin by měl poskytnout lepší podmínky pro interpretaci díla *Povídky malostranské*, jelikož rozbor díla z odborných publikací je vodítkem pro následný výklad genderových rolí v této povídkové knize. Z vybraných prací⁴³ budou zvoleny vhodné pasáže pro náhled do problematiky ohlasu Nerudova díla (nejen Povídek malostranských) a využitých narativních postupů. Zahrnutí této části do bakalářské práce je nutné pro kvalitní rozbor genderových kategorií, které by toto Nerudovo dílo měly více dokreslit, a to v nadcházející kapitole: Genderové role (zde budou závěrem zhodnoceny v kapitole Souhrn). Zde uvedené knihy jsou nejvíce vhodnými prameny pro interpretaci díla, která bude pokračovat třetí částí bakalářské práce. Tam už bude uváděna konkrétní genderová problematika v *Povídkách malostranských*.

Nástin Nerudova tvůrčího života

Chudoba prostupovala celým Nerudovým životem, dětství nevyjímaje, výrazně však sužovala autora v době samotné smrti. Sociálně ekonomická situace mu ovšem nezabránila zásadně ovlivnit prózu, zasloužit se také o utvoření moderního českého verše a především zařadit se mezi první české prozaiky, realisty. Avšak Neruda jakožto povídkář a fejetonista si získal čtenářskou oblíbenost dříve než „Neruda veršovec“⁴⁴. Velmi zjednodušeně řečeno, byl prózou blíže potřebám doby, čtenářské obce⁴⁵.

Již u první povídkové knihy *Arabesky* se setkáme s jeho tzv. figurkářstvím, plným subjektivní náladovostí a zajímavostí. Přes sbírky, což jsou třeba *Různí lidé*, prózu *Trhani*, která je dobově nekonvenční, se dopracoval až k *Povídkám malostranským*, považovaným

---

⁴³ JANÁČKOVÁ, Jaroslava *Povídky malostranské, Dvojí pohled na tichý dům. Fejeton a fejetonistická novela*. In: *Stoletou alej*. Praha: Československý spisovatel 1985. ICK 22-138-85.

VODIČKA, Felix III. *Polarita romantizmu a realismu* (Poznání skutečnosti v Povídkách malostranských. K otázce Nerudova realismu). IV. *Konkretizace literárního díla* (Problematika ohlasu Nerudova díla). In: *Struktura vývoje*. Praha: Odeon 1969. ICK 01-014-69.

ŠALDA, František X. *Jan Neruda, Neruda poněkud nekonvenční*. In: *Z období zápisníku II.* Praha: Odeon 1988. ICK 01-016-88.

⁴⁴ VODIČKA, Felix III. *Polarita romantizmu a realismu* (Poznání skutečnosti v Povídkách malostranských. K otázce Nerudova realismu). IV. *Konkretizace literárního díla* (Problematika ohlasu Nerudova díla). In: *Struktura vývoje*. Praha: Odeon 1969. ICK 01-014-69.

⁴⁵ Více viz ŠALDA, František X. *Jan Neruda, Neruda poněkud nekonvenční*. In: *Z období zápisníku II.* Praha: Odeon 1988. ICK 01-016-88.

za vrchol jeho beletristické tvorby. „Neruda zachycuje zde řadu originálních figurek, postav plných lokální barvy, a nezasazuje je do prostředí celé čtvrti městské, velmi důvěrně poznané.“⁴⁶

3.1. Neruda realista, skutečnost v *Povídkách malostranských*

Neruda umělecky zobrazuje poznání skutečnosti, ovšem konkrétní pojetí vždy závisí na mnoha činitelích. Především na skutečnosti samotné, historických souvislostech, stavu poznání doby, hlavně na autorovi (možnosti a společenské situaci autora, zkušenosti, znalosti, uvědomění a podobně) a literární tradici (určuje dobově danou situaci a možnosti uměleckého zobrazení, třeba skutečnosti).

Povídky malostranské mají zásadní slovo v Nerudově prozaické tvorbě a to jako - Neruda novelista. Již přes tvorbu poezie začal postupovat tak, aby se literatura, do té doby viděna skrz předsudky, idealistické představy a hodnocena mravností, se obrátila a odhalovala skutečnou podobu života a jeho pravdivost. Neruda se tento úkol snažil dodržovat ve všech směrech své tvorby. Uvažoval přitom následovně: „Jest především zapotřebí, abychom se lidi znát naučili, život jejich, a tedy také potřeby, radosti a žaly prozkoumali, potřebujeme tedy n. p. hlavně věrné povídky ze života, obrazy lidí ve všech poměrech, sbírky pravdivých příkladů, zkušenosti nevymyšlené, a skutečné.“⁴⁷ Pokud tedy Neruda postupoval tímto způsobem, míra schopnosti zobrazit život byla na straně znalosti skutečného života a postoji ke společenskému dění. Zkušenost pravděpodobně opřel o Malou Stranu, kde pětatřicet let žil. Nešťastné podmínky života chudých a cítění společenské nadřazenosti bohatých mohly být hlavní příčinou pro tvorbu společenského žebříčku. Ten si pravděpodobně vytvořil již v útlém dětství (jeho matka byla posluhovačka).

Nejdůležitější pro autora je využití faktů⁴⁸, které nasbíral z úhlu svého pohledu a zhodnotil je se společností bez předsudků a hlavně na protikladech – uvedl konfrontaci ideologických a morálních představ, příkazy a zákazy, které udržují zastaralou formu společenského života. Jen zřídka kdy se však Neruda může opřít o literární tradice. „Neruda

---

⁴⁶ Tamtéž, s. 128.

⁴⁷ *Život Jana Nerudy* (ed. Miloslav Novotný). In: VODIČKA, Felix III. *Polarita romantismu a realismu* (Poznání skutečnosti v Povídkách malostranských. K otázce Nerudova realismu). IV. *Konkretizace literárního díla* (Problematika ohlasu Nerudova díla). In: *Struktura vývoje*. Praha: Odeon 1969. ICK 01-014-69. S. 178

⁴⁸ J. Janáčková v knize *Stoletou alejí* uvádí, že onen Nerudův vypravěč svědek (pamětník) je spíš výsledkem stylizace, než věrného zachycení toho, co bylo Nerudou odpozorováno.

sledoval pozorně společenské jevy i lidi své doby... Neruda nechce nejen realisticky popisovat, chce se dobrat hlubší pravdy a chce touto pravdou útočně i působit, proto musí mít pozorovatele mimo vlastní děj, proto pointa je důležitým prostředkem jeho uměleckého výrazu.⁴⁹

V podstatě celá beletristická tvorba Nerudova je jakousi přípravou pro *Povídky malostranské*, jsou to hlavně „studie“, které pronikají do života a zvyklostí jednotlivých skupit obyvatelstva. Také přípravami pro celé *Povídky malostranské* byly už novely a povídky psané od roku 1858, sebrané ve sbírkách *Arabesky* či *Různí lidé*. Jak uvádí Vodička (v knize *Struktura vývoje*) k Nerudovi – malý útvar, jako je novela, je tím lepším útvarem k analýze městské společenské skutečnosti a lépe se tudíž dá vyjádřit její dění. Uvedená pasáž má ohlas zvláště v *Povídkách malostranských*.

Pozorování postav

Neruda vychází z chování malostranských lidí. Jejich životy jsou na povrchu klidné a jasně společensky vymezené. Ovšem až když se ukáže pravda, tak se náš náhled do jejich „skutečného“ života změní a v těchto malostranských rodinách se náhle objeví markantní společenské rozdíly, podpořené jejich osobní problémy. Jednotlivé problémy vedle sebe koexistují a navzájem se ovlivňují. Pozadí děje se přitom stále soustřeďuje na skutečnost. Zároveň se všichni vnitřně obávají změn a bojí se jakéhokoliv možnosti zlepšení svého současného stavu. „V *Týdnu v tichém domě* a ve *Figurkách* dospěl Neruda sice k větším útvarům prozaickým, ale přistupoval při tom tak, že se rozešel se syžetovou a dějovou tradicí novelistické a románové prózy, poněvadž tento postup by deformoval jeho úmysl zobrazit skutečnost takovou jaká je.“⁵⁰ Další důležitou roli hraje tzv. poznávací proces, pozorování příhod, které odhalují podstatu skutečnosti. Pozorováním se například pozná, jak v povídce *Týden v tichém domě*, ovlivňuje společenské postavení jednání postav. V dalších povídkách je to stále skutečnost, která působí na lidi, a navzdory „malostranským tradicím“ je mění, ačkoliv v zásadních „kolejnicích života“ stejně zůstávají.

Osudy celé Malé Strany rámuje zmiňované *Figurky* a *Týden v tichém domě*, kde se ukazuje tato pražská část v „pravdivé podobě“, nikoliv jen navenek pod pláštěm iluze.

---

⁴⁹ VODIČKA, Felix III. *Polarita romantizmu a realismu* (Poznání skutečnosti v Povídkách malostranských. K otázce Nerudova realismu). IV. *Konkretizace literárního díla* (Problematika ohlasu Nerudova díla). In: *Struktura vývoje*. Praha: Odeon 1969. ICK 01-014-69. S. 181.

⁵⁰Tamtéž, s. 183.

Hodnotící kritéria v jeho díle, kterými posuzuje jednotlivé jevy, by měly dojít k jasným závěrům, poznání skutečnosti. Tato otázka zkoumání je vždy jednotlivého či všeobecného pozorování a přes posouzení každého tohoto jevu by mělo dojít k určení jednotných poznatků.

Leckdy je vyústění lidských osudů tragické, satirické, ironické až směšné. Ovšem toto vyústění se celkově přenáší na skupinu, není to pouze otázka jednotlivce. Ačkoliv stále Neruda posuzuje směšnost lidí, nikdy se nesměje obětí lidské zloby, jako je třeba tragédie pana Vojtíška. „Neruda hodnotí vážně každý opravdový lidský cit a lidský vztah a nezesměšní ani vášně, pocházející z přirozené podstaty člověka (*U Tří lilií*).“⁵¹ Základním měřítkem hodnocení povídek je vztah člověka k životu, který je individuální. K jednotlivým povídkám se váže otázka, do jaké míry se v člověku tento vztah uplatňuje ve své přirozené lidské hodnotě. Posuzuje se hlavně pojem člověka a života jako části kolektivu⁵². Za všeobecné měřítko považoval lidskost a životnost, čili, dle Nerudy, kritéria všech společenských jevů.

Nerudovo bezprostřední vyprávění

Jan Neruda se vyhnul velkým literárním formám. Rozdílnost v „malé“ a „velké“ literární formě závisela na množství publikací a děl samotného autora. „Literatura měla jít proti ‚maloměstřácké svrchovanosti‘, v Čechách rozšířené, proti falešnému sebeuspokojení a izolacionismu.“⁵³ Neruda dokonce sám přiznal blízkost k próze mladoněmecké, také ale k americké a francouzské (Poe, Baudelaire). V povídkové tvorbě navzdory tomu umí formovat tematické a slohové prostředky, kde tatáž epická funkce zde budí dojem skutečnosti a reálných prožitků. Vše je možná více dílem autorova umění, než vlastních Nerudových zážitků.

Povídky malostranské a světová literatura

Nejkratší autorova povídka s názvem *U tří lilií* byla patrně inspirací Mussetovova románu *Zpověď dítěte svého věku*. Objevuje se zde vyostřená konfrontace milostné vášně a morálního hodnocení, svár smyslů a mravů. Samotná miniatura je silně romaneskní kvůli jasně viditelné

---

⁵¹ Tamtéž, s. 188.

⁵² Vhodné je dodat, že se nikdy příliš nezaměřuje na privilegovanou vrstvu obyvatelstva, protože podle něj je jejich ideologie neživou a vyumělkovanou. Proto nezařadil do svých povídek malostranské šlechtické rodiny a jejich paláce.

⁵³ JANÁČKOVÁ, Jaroslava *Povídky malostranské, Dvojí pohled na tichý dům. Fejeton a fejetonistická. novela*. In: *Stoletou alej*. Praha: Československý spisovatel 1985. ICK 22-138-85. S. 54.

kolizi mravů a vášně oproti smrti nasáklému prostředí. Jsou tu také relativizovány city a postoje vypravěče a zároveň samotného mužského hrdiny. Jeho miniatura na rozdíl od Musseta projevuje zápletku samotnou a jasně se prokazuje, aby byla brána na vědomí. V podstatně umírněnějším podání můžeme podobný erotický motiv najít například v povídce *Večerní šplechty*. Další motivy francouzské románové literatury lze hledat v porovnání Honoré de Balzaca, v postavě Bratrance Ponse a Nerudova Hastrmana. V některých částech právě tragická, dobrosrdečná postava Ponse připomíná Nerudovy povídkové hrdiny (doktora Kazisvěta, pana Vojtíška a Rybáře).

Podobnost se světově uznávanou literaturou je zásadní, jelikož různá problematika, kupříkladu tedy i genderová, má hranice neomezené českými (historickými) poměry a zasahuje tedy i do naší dobové literatury.

Promyšlenost děje

Týden v tichém domě je takovou sedmidenní ukázkou mravního a intelektuálního vítězství chudých lidí nad majiteli domu a jinými „majetnými“ lidmi. Jsou zde viděny různé protiklady, jako je například úspěch x problémy, ale i přesto se jedná o neoptimističtější povídku celých *Povídek malostranských*. Vjem „doby“ v povídce *Týden v tichém domě* je velmi subjektivně vnímám, čímž je ovlivněn tok času celé povídky. Také se očividně liší čas samotného příběhu a současné vnímání jednotlivých událostí. Obecně lze říci, že jsou všechny historiky jinak časově zařazeny. Jedná se o vyprávění v přítomném čase, povídky přitom postupují přes desetiletí do budoucna, konkrétně od let čtyřicátých až do let sedmdesátých, avšak bez posledních tří povídek, kde je časovost děl vyhrocena autorským záměrem.

Dále, co se týče *Figurek* a pojetí konzumentů života, naivků a povrchních lidí: „Když Neruda vyjadřoval obavy, že humoru toto druhu, jaký uplatnil ve *Figurkách*, se v Čechách nebude rozumět, měl až příliš přesný odhad.“⁵⁴ Nakonec ale nastaly takové tendence, kdy každý povídkář bral toto dílo jako vzor, ačkoliv nedostižný (*Povídky malostranské*), který se stal základním inspirativním útvarem. Neruda vsadil na malý „formát“ romantického a realistického charakteru, kde drobnému rozměru dal velký obsah a vsadil na improvizaci a také na bezprostřednost vyprávění. Látkou i objemem jsou *Figurky* do jisté míry obdobné *Týdnu v tichém domě*, a tak mohly vzniknout jako záměrné pokračování.

---

⁵⁴ Tamtéž, s. 69.

Nerudova tvorba - zápory

Nerudova „zdobnost naruby“ a ta jakási „zdobnost na druhou“, se dle Šaldy bila v Nerudových dílech se skutečným viděním světa, s opravdovou skutečností. „Škoda, že stála u Nerudy mezi jeho duší a skutečností nejednou fráze liberalistická, která mu jí zacláněla, změlčovala, zatlačovala do pozadí.“⁵⁵

Na pomyslné dveře české literatury klepou už *Obrazy policejní*, v nichž autor poukazuje na pravdivý obraz skutečnosti bez idealizace, což je právě jeden z podstatných znaků realismu a naturalismu. Na jako takovou skutečnost narazil v poezii „společenské spodiny“⁵⁶, kde je jí například právě malostranská povídka o žebrákovi Vojtíškoví, nazvaná *Přivedla žebráka na mizinu*. Jakási pomsta „milionové báby“ v podobě pomluvy se odrazila v komickém názvu povídky, přesto s tragickým vyústěním. „Nerudovo figurkářství zdrobňuje syžet tak velký, jako je chudoba, bída, ponížení; a honba za fejetonistickým duchaplnictvím nikde není tak odporná jako právě zde.“⁵⁷ Přesto, že Šalda s Nerudou nesouhlasí, přiznává, že disponuje silnou pointou. Ta se projevuje hned u několika povídek, včetně *Svatováclavské mše*.⁵⁸

Nejvýstižnější Šaldova myšlenka, která sceluje celý jeho postoj k Nerudovi, zní následovně: „Neruda je básník rozkolů vnitřních. Nevyrovnal nikdy v sobě úplně protiklad romantismu a realismu, lyrismu a anekdoty, baroku a impresionismu, kriticismu a entuziasmu; kam sáhneš, tam úpí a sténá něco nevykoupěného, třebaš to bylo přehozeno efektně nebo bravurně mostem na oko pevným.“⁵⁹

Také neskryté odmítání Nerudy jako prozaika, může s sebou přinášet jiný náhled na tvorbu, který může být jedním z vhodných prostředků pro objasnění záměru zkoumaného díla (ne jen ryze na poli genderovém).

---

⁵⁵ ŠALDA, František X. *Jan Neruda, Neruda poněkud nekonvenční*. In: *Z období zápisníku II.*. Praha: Odeon 1988. ICK 01-016-88. S. 131.

⁵⁶ ŠALDA, František X. *Jan Neruda, Neruda poněkud nekonvenční*. In: *Z období zápisníku II.*. Praha: Odeon 1988. ICK 01-016-88. S. 131.

⁵⁷ Tamtéž, s. 133.

⁵⁸ Povídka je ryze nevtíravá, a přesto silně dojímavá – například právě rty zklamaného náboženského aktivisty dotýkající se ruky chlapcovy matky.

⁵⁹ Tamtéž, s. 140.

4. Genderové kategorie

4.1. Volba partnera

V *Povídkách malostranských* se setkáváme hned s několika případy svobodných, mladých dívek. Jedna se chce vdát, další na vdavky čeká a jiná již zažívá svatební obřad. Nejinak je tomu i s mládenci. Ženění chtějí muži ovšem tak jako dívky na vdavky nečekají, naopak mají být hlavními iniciátory sňatku. V *Povídkách malostranských* nalezneme několik případů předsňatkových matrimonií, nevyjímaje případ, kdy je mládenec v podstatě přinucen a ze slušnosti „kývne“. V první řadě bude vhodné načrtnout všeobecnou problematiku a dále systematicky pokračovat rozbořem jednotlivých vztahů.

Malostranští mládenci

Muž, který se chce ženit, by měl mít podle platného společenského úzu 19. století určité předpoklady pro možné uzavření sňatku (rodiny dívek i samy dívky jsou vybíravé, ačkoliv v povídkách se vyskytuje nejedna mladá, svobodná dívka, která se nemůže vdát). Velkou roli hraje věk, jelikož čím je muž starší, tím více se předpokládá, že je také rozumnější, ne-li moudřejší. Na tato tvrzení se váží i všechny ostatní "způsobivosti" ke sňatku. Čím je muž starší, tím je pravděpodobnější, že již (pokud má možnost a finance) vystudoval, má práci a shromažďuje majetek k zaopatření rodiny. Z toho plyne, že mužský ideál Malé Strany se musí umět postavit čelem ke starosti o rodinu, dokázat ji zajistit a mít dobré společenské postavení, uznání druhých.

Se studiem jako takovými se situace velice liší. Jak už bylo zmíněno, zásadní roli při výběru studií hrála finanční situace, a tudíž i místo rodiny na společenském žebříčku. Příkladem může být postavení úředníka, doktora nebo vojáka z povolání, které jsou vůči sobě velice protikladné. Úředník, ačkoliv s výhledem postupu v práci, není v „počáteční fázi“ svého pracovního života jedním z nejlukrativnějších partnerů. Proto se v povídkách⁶⁰ pomyslně praví – „loví ve vodách“, kde jsou již muži starší (jako starší muži jsou zde chápáni muži od věku kolem třiceti až do padesáti let). K otázce studia a následné profese také patří problematika stáří. Věk, kdy má mít muž kvalitní práci, popřípadě už být finančně zajištěn, se co do profese a doby samotného studia liší. Vezměme si několik postav z povídky *Týden v tichém domě*. Uvedeno bude pár příkladů "mláďenců" právě z této povídky, a to sice

---

⁶⁰ NERUDA, Jan. *Povídky malostranské*. Československý spisovatel. Praha 1978. IČK 22-042-78

mladík Václav Bavor (úředník), doktor bez doktorátu Josef Lokota, postarší nadporučík Kořínek a okrajově několik dalších svobodných mužů, včetně Josefinčina (budoucího) manžela strojmistra Karel Bavoráka.

Bavor⁶¹

Václav je mladý satiricky autor, který si svou psanou prostořekostí přivodí pořádné pracovní komplikace. I před provalením svého satirického spisu plného spisovatelských ambicí není partií zcela vyhledávanou, jestli vůbec hledanou (je jen nezávazně zapleten s dcerou místní hostinské). Důvodem je nejen jeho původ (pochází z rodiny mající pouze malý hokynářský krámk, v podstatě společný s obytnými místnostmi, matka je posluhovačkou v domácnosti Eberových), ale také skutečnost, že pracuje jako řadový zaměstnanec v úřadu, společně s daleko výše postaveným panem Eberem, který dává jasně mladíkovi najevo jeho místo. Uražen satirickým spisem, který napsal Václav, jde dokonce hlásit prohřešek úřednímu prezidentovi, jenž nechá Bavora vyhodit.

Společenský obrázek mladíka vykresluje také promluva přímo od dívky, mladé Matyldy Eberové, která se o něm baví s vrstevnicí Marii Baurovou. Výpověď mluví jasně (ačkoliv ve skutečnosti ne tak striktně). Výňatek z rozhovoru o Bavorovi: „Kdo je to?“ tázala se slečna Marie; „Náš špaček, syn naší posluhovačky hokynářky! Ale strašně nadutý, on nosí i kabát přes ruku!“... „Ne! Teď je v úřadě mého papá, ale papá říká, že z něho nic nebude, že prý by udělal nejlíp, kdyby skočil z mostu do vody jako svaty Jan.“⁶² Mínění dívek při „námluvách“ nehraje stejně zásadní roli, jak postupně poznáme.

Lokota

Ovšem již takový „doktor“ Lokota, ačkoliv ne úplně profesně dostudovaný, měl zájemkyně hned dvě, a to nejen díky možnému finančnímu zajištění, ale i díky svému

---

⁶¹ V oblasti poetiky postavy se opíráme především o pojetí Daniely Hodrové prezentované v publikaci *...na okraji chaosu...* HODROVÁ, Daniela a kol. *...na okraji chaosu...* Torst. Praha 2000. ISBN 978- 80-7215-140-1. S. 519–717.

⁶² NERUDA, Jan. *Povídky malostranské*. Československý spisovatel. Praha 1978. IČK 22-042-78. S. 42.

sociálně-společenskému postavení. Rozhovor⁶³ Matyldy s matkou: „Tys byla v kuchyni, Matyldo, když ráno Lokota se k nám díval? To vždy jeho ranní modlitba!“ (matka) ... „No věř mně, že by mně byl vždycky milejší než ten nadporučík!“ (Matylda)⁶⁴

Další takovou nápadnicí je slečna Klára Lakmusová, od jejichž rodičů má doktor Lokota pronajatý pokoj. Úryvek je z části, kde se Klářina matka svěřuje manželovi, otci, dceřině "tajně" tužbě: "Ta holka je už celý blázen a nač by bylo. Je cela blázen do Lokoty, víš-"⁶⁵ To, že si Lokota původně myslel na Josefinku, která se nakonec provdala za Karla, je už vedlejší. Do sňatku s Klárou se nakonec nechal takřkajíc „uvrtat“. Povedeně to na něj „navlékla“ Klářina matka, paní Lakmusová.

Kořínek

I nadporučík Kořínek (přes svůj postarší věk) má takřka domluven sňatek s "majetnou" slečnou Matyldou. Neví však, že kvůli finančním problémům Eberových nemusí mít dívka věno moc velké, je-li vůbec nějaké, a pravděpodobně na sňatek rodina Eberova tlačí i z důvodu ženichovy finanční zaopatřenosti. Vše domlouvají především rodiče Matyldy, jak je v období 19. století částečně přetrvávajícím zvykem.

U „námluv“ Kořínka a Matyldy se poprvé objevuje problematika pomluv či klevet, o které bude více řečeno v samostatné části práce. Na nadporučíka si svým zákeřným způsobem myslí i slečna Marie Baurová, přítelkyně Matyldy. Po domácím koncertu u Eberových velice nenápadně, ale zato vydatně, vykládá o Matyldě a její minulosti: "Ale hezké je to jenom přec, že dávají své dítě tak cvičit. Zvlášt' když se uváží, že vlastně sami ničeho nemají. *Jsou zadlužení až strach*, my máme také kapitál na tomto domě a já říkám vždycky matce, aby byla opatrná, ale matka je tak dobrá! ... *Já neměla nikdy žádných známostí* a opravdu galantních pánů je tak málo!"⁶⁶ Marie potřebuje Kořínka dostat na svou stranu.

---

⁶³ Postava v textu se čtenáři představuje několika možnými způsoby. Patří mezi ně mimo jiné monology postavy a také dialogy, v nichž o postavě mluví postavy jiné. (HODROVÁ, Daniela a kol. ...*na okraji chaosu...* Torst. Praha 2000. ISBN 978- 80-7215-140-1. S. 519–717)

⁶⁴ NERUDA, Jan. *Povídky malostranské*. Československý spisovatel. Praha 1978. IČK 22-042-78. S. 34.

⁶⁵ Tamtéž, s. 55.

⁶⁶ Tamtéž, s. 118.

Bavorák

Karel Bavorák, budoucí manžel Josefíny, se v povídce mihne jen krátce. Zde ovšem žárlivě připomíná náklonnost Josefíny k jinému. Za rozepří stojí skutečnost, že nejspíš neprokazovala sympatie pouze jemu. Přesto se stala nakonec tato žádaná dívka jeho ženou. „Kdybys se nebyla k němu i ke mně obojetně chovala, nebyl by se směl odvážit. (o doktoru Lokotovi, který Josefíně posílal milostné zprávy)“⁶⁷ Náklonnost mu v textu projevuje pouze Josefína. Doktor není malostranským občanem a jiné dívky jej neznají.

Svobodní muži v dalších povídkách

Mladíků a starších vdovců či takzvaně věčných mládců je v povídkách požehnaně. I mladíci z povídky *Večerní Šlechty* mají lapálie se ženami. V jiné se zase objevuje celoživotní konflikt, započatý zhrzenou láskou (povídka o panu Šleglovi a Ryšánkovi) a další. Podobným rozporem bývá často citová rozpolcenost v období námluv či volby partnera.

Dílec a Kalhotka

Starší pan domácí Onřej Dílec k hostinské Heleně Velebové cítí sympatie, ta však jeho náklonnost zprvu odmítá. Groteskně laděný spor o „dobytek“ na dvoře rozdmýchá další činitel. Mladík Jan Kalhotka, student, jehož zalíbení v hostinské není zcela upřímné, se svým způsobem snaží ženu jen využít. To však nemění nic na zaslepených citech hostinské, která mu svou náklonnost náležitě projevuje. Vhodný bude stručný náhled do dopisu Heleny sestře Alojsii: „Chodil ke mně přes dva měsíce na stravu a pak jsme se teprve smluvili, když neměl peníze, to víš, jak to tak bývá u studentů, zvláště těch, co za něco stojí, on ale není darebáčkem a je už s studováním hotov a nechává tebe a muže pozdravovat. Kalhotka je tuze veselý a moc se mu nasměju, protože je upřímný.“⁶⁸ Na tuto mladší konkurenci pan domácí očividně žárlí, a proto svou nájemkyni udá na úřadě. Rozum však nakonec zvítězí, nedorozumění se vyjasní a, což je nejpodstatnější, vdova svolí ke vztahu s Dílcem. Mladík hostinskou „opustil“ a zhrzená žena poslechla rodinu. Zde ale nezafungují rodiče v domluvení hostinské, nýbrž její sestra a manžel. Opět z dopisu: „Máš pravdu, vidíš, já se k tomu přiznám

---

⁶⁷ Tamtéž, s. 95.

⁶⁸ Tamtéž, s. 102.

a to pochází od toho, že ty jsi moudrá a učená od svého muže a já jen tak hloupá ženská po nebožtíkovi. Ale Kalhotku mně nevyčítej už, vždyť víš je po všem, utek...“⁶⁹

Již bylo zmíněno, a to nejen v první části práce, že námluvy a sňatky řídili převážně členové rodiny, matky a otcové. Typická podoba námluv vypadala obdobně jako následující situace. Pokud se jednalo o domluvu sňatku se starším mužem, pak se otec a matka mladé slečny sešli s nápadníkem, aby případně domluvili zasnuby a následný sňatek s mužem, který by pro dívku byl vhodným partnerem. Samozřejmě náklonnost dívek ale byla k různým mužům různá, což bylo zřejmé například z promluv Matyldy Eberové. Fakticky ale dívky většinou nemívaly možnost jednat samy za sebe.

Malostranské slečny

Ideál malostranské dívky vhodné k vdavkům, spíše ale dívky, která s vdavkami nebude mít problém, je logicky jiný než ideál malostranského muže (dáno rozdělením sokromé veřejné sféry mužů 19. století). Dívka by se tedy měla vyznačovat, dle dobových genderových stereotypů, všemi následujícími „vlastnostmi“: poslušností, úslužností, pobožností, měla by být také hodná, oplývat krásou a nadto by měla popřípadě disponovat velkým věnem. Dívka nebo žena se všemi těmito kvalitami na Malé Straně neexistuje. Některé slečny vykazují sotva jeden znak z uvedených příkladů, ne-li žádný. Avšak, pokud má dívka více těchto předností, z nápadníků si může vybírat (příklad Josefíny).

Eberová

Slečna Matylda von Eber není v povídce brána ryze jako mladinká slečna a z pohledu současnosti je možná nepochopitelné zdůraznění jejího věku kurzívou – je jí něco *přes dvacet*.⁷⁰ Popis vzhledu naznačuje, že i když není pravděpodobně ošklivá, jako o krásce se o ní mluvit nedá. Také její sociálně ekonomická situace není úplně ideální. Jakožto dcera domácích by měla mít věno velké, ale kvůli finančním problémům své rodiny tomu tak pravděpodobně nebude. Právě finanční problémy rodiny budou jednou z hlavních příčin,

---

⁶⁹ Tamtéž, s. 112.

⁷⁰ Uvedeno v díle: NERUDA, Jan. *Týden v tichém domě. Povídky malostranské*. Československý spisovatel. Praha 1978. IČK 22-042-78. S. 33.

kteřá ovlivňuje nutnost sňatku. Zde se matka snaží možná až radikálně dceři domluvit vdavky s nadporučíkem Kořínkem, které by měly proběhnout co nejdříve.

Druhým a zásadním rysem pro nápadníky může být Matyldina minulost samotná. Ta se pochopitelně z úst Baurových nedá brát příliš striktně, zvláště kvůli oboustranné klevetě: "Bůhví, pokolikáte již si znamená ta Matylda prádlo na jiného vždy ženicha a kolikrát už zase párala."⁷¹ Lze jen dodat skutečnost, že se Matylda možná už jednou vdávat měla. Po přihlédnutí k tomuto možnému faktu se ani nelze divit tomu, že konverzace Marie s panem Kořínkem po koncertu byla Matyldě nepříjemná a doprovázení Baurových domů Kořínkem ještě více. Pravděpodobně nějaký zájem by o ni ale byl i mimo domluvený sňatek s Kořínkem, což je možné vyčíst už jen z posměšného nočního volání mladého Bavora: "O Matyldo!"⁷²

Baurová

O to zajímavější je postoj slečny Marie ke kamarádce a vdavkám. Marie si do Matyldy "nevinně" rýpe: "Nevšimla jsem si ho - mně se zdá, že je blondýn - nebo by to měl snad už šedivé vlasy?"⁷³ Přece jen se však nadporučíkovi podbízí, jak je viděno z rozhovoru po koncertě Matyldiny malé sestry. Již při prvním odchodu z domácnosti von Eber Marie na dotaz své matky, co říká na nastávajícího Matyldy, odvětí: "Mhm! - no!"⁷⁴ Jen je nesnadné říci, zdali se jedná skutečně o promyšlenou taktiku, nebo jestli má sama Marie problémy s volbou partnera a v Kořínkovi našla určité zalíbení (i problematika intrik Baurových bude rozebírána ještě v další části textu), a to zvláště po komentáři dívky ke své matce: "Nu jak se s ním bavíš? (matka Baurová); Dobře - myslím, že nepozná, sirky, když jsou hlavičkami dolů! (Marie); To neškodí. (matka); To se rozumí, že ne. (Marie)"⁷⁵

Matylda a Václav Bavor?

Atmosféra v domácnosti Eberových začala pomalu houstnout, a to nejen kvůli peněžní situaci rodiny, ale i kvůli Matyldě, kde se objevují otázky, jak bude snoubenecký vztah

---

⁷¹ Tamtéž, s. 43.

⁷² Tamtéž, s. 15.

⁷³ Tamtéž, s. 39.

⁷⁴ Tamtéž, s. 43.

⁷⁵ Tamtéž, s. 118.

Kořínka a Matyldy pokračovat po uvedeném koncertu. Pár vět ze strany Matyldiny matky k otci dokazuje, že Kořínek zájem o dívku možná už nemá (objasněno v nadcházející citaci). Jejich zájem se upíná náhle a podezřele na rodinu Bavorovic, konkrétně na mladého Václava: „... Teď abychom s Matyldou napravovali, podaří-li se vůbec Matyldě, aby se do ní zamiloval,⁷⁶ - musils Bavorovic vykousat z úřadu? Hrát si na velkého pana úředníka a nebýt ničím.“⁷⁷ Již v počátku této povídky je jakýsi náznak „vztahu“ Matyldy a Václava (citaceč. 11). Ovšem Václavův postoj (ať možná pouze navenek) je jasný až v závěru celé povídky. Výňatek je z rozhovoru doktora Lokoty a Václava, kde doktor mladíkovi radí, aby se nezaplétal s domácími Eberovými: „Ale ale, pane doktore, vždyť vím, co činím, - já jen mstím teď naše pohlaví. Vy snad mstíte také, pane doktore?“⁷⁸ Odpovědi se jasně nedočkal, z následující části bude jasné proč.

Lakmusová

Další takovou mladou dívkou v povídkách je opět dívka z *Týdne v tichém domě*. Slečna Klára Lakmusová nejenže neobývá Malou Stranu dlouho, ale navíc je i velice uzavřená. Není ovšem ničím jiným výrazněji, obrazně řečeno, "hendikepována". Je jí něco málo přes dvacet let, má útlou postavu, krásné světlé vlasy a modré oči. Dokonce i finančně je díky otci dobře zaopatřena. Její a matčina společenská nepřístupnost, kterou obě vykazovaly i přesto, že jim obyvatelé domu prokazovali úctu, se pozorností soustředila hlavně na domácí prostředí. Konkrétně se rodina (zvláště obě ženy) soustředí na podnájemníka doktora Lokotu. Ani Klára ovšem není bez poskvrny, a sám doktor zmiňuje, že nápadníka také už měla. Lakmusová dokonce přiznala cosi o poměru. Proto všeobecně opožděný sňatek bude příčinou dívčiny minulosti⁷⁹ a hledání partnera se tak také poměrně komplikuje. Již z prvotní přímé řeči paní Lakmusové je cítit, jak jí na možném vztahu Lokoty a dcery záleží: "Jdi, Klárinko, do kuchyně zadělat ten nákyp! A dej si naň dobrý pozor, aby se ti doktor nevysmál!"⁸⁰ Klárka má k matce důvěru a se svým zalíbením pro Lokotu se bez ostychu svěřila. Zde lze opět názorně vykreslit jednání rodiny, hlavně matky - dceru Lokotovi „přihrála“ velmi povedeně a stejně tak dobře panu Lakmusovi oznámila dceřiny pocity a svoje nastávající jednání.

---

⁷⁶ Myšlen Václav Bavor.

⁷⁷ Tamtéž, s. 133.

⁷⁸ Tamtéž, s. 137.

⁷⁹ Nějakého nápadníka již měla a pravděpodobně mezi nimi došlo i k nějakým intimnostem, jak bude uvedeno v následující přímé řeči Klářiny matky.

⁸⁰ Tamtéž, s. 54.

K Lokotovi: „Já vám povídám, celá zblazněná! Ale to vám povídám, svatba musí být brzy, bydlíte u nás, lidé by si povídali, a nač taky čekat! Známe vás, vy znáte nás - víte, že máme boží požehnání, bude všem dobře.“⁸¹ I v tomto případě již byl partner zvolen.

Problematika zasnub je v uvedených případech pokaždé jiná. Matylida je v podstatě zasnoubena a vyšívá na prádlo své budoucí iniciály. Mariin postoj k vdavkám a volbě partnera je komplikovaný a nedá se určit ani postup zasnub. U Klárky Lakmusové zase byly zasnuby v podstatě dojednány matkou, a to „donucením“ doktora k podepsání úřední žádosti nutné pro sňatek, ačkoliv jej původně psal pro již zasnoubenou Josefínu. "Podívej se, Klárinko, pan doktor píše už o dovolení k ženitbě! Podívej se, přisel zrovna až k tvému jménu! - Ale tu radost musíte udělat Klárince, že před ní vepíšete jméno její! - Vezměte péro, prosím!"⁸² Klára ani matka doktorovy původní záměry ovšem netušily.

Máry

Nastíněná problematika volby partnera se dotkla i toho času pětaticetileté slečny Máry, ačkoliv jen díky krutému vtipu (ani jeden z mužů své city nemyslel vážně, brali vše jako žert). V povídce *Psáno o letošních dušičkách* baculaté slečně Máry pošlou dopis dva místní, velice známí flamendři Cibulka a Rechner, aby se na její účet krutě pobavili. S milostnou nabídkou k sňatku přichází první Cibulka a později právě Rechner. V souhrnu se dá říct, že mezi prvním a druhým dopisem⁸³ od těchto flamendrů na Máry přišla tíha, jakého z mužů by si měla zvolit. Tuto situaci však svou výřečností vedla její kamarádka, vdova Lízie Nocárová, po celou povídku. Úryvek z rozhovoru žen: "Tedy máš na vybranou, vidíš! Márinko, - co uděláš? (Nocárová); Co udělám? (Máry); Máš někoho z nich radš? - Řekni upřímně - líbí se ti jeden z nich? Který? (Nocárová); Vilem.⁸⁴ (Mary)"⁸⁵ Oba dva "flamendři" nakonec zesnuli. I přesto byl tento nezjištěný vtíp pro slečnu jakýmsi smutným balzámem na duši. Společně s přítelkyní Nocárovou čekala až do smrti mužů, že se jeden z nich umoudří a slečnu Máry si nakonec skutečně vezme.

---

⁸¹ Tamtéž, s. 61.

⁸² Tamtéž, s. 91.

⁸³ Ty se týkaly toho, že oba byli kamarádi a každý psal, že by nemohl "žít ve štěstí", když jeho přítel by tak nežil. Samozřejmě šlo o výsměch.

⁸⁴ Myšlen Cibulka.

⁸⁵ Tamtéž, s. 113.

Dívky a muži na veřejnosti

Na veřejnosti se v 19. století zasnoubený pár obvykle ukazoval, ale vesměs pouze formálně. Zde je vhodné se opět poukázat na postavu slečny Matyldy a jejímu snoubenci nadporučíkovi Kořínkovi. Obeznamit okolí s faktem, že pár je již v podstatě domluven na svatbě, lze prostřednictvím společenských akcí. Největší takovou akcí v úvodní povídce *Týden v tichém domě* je koncert, při kterém zpívá Matyldina malá sestra Valinka. Pár si však žádnou výraznější náklonnost neprojevuje. On sedí vedle snoubenčiny přítelkyně slečny Marie. Veřejné projevy snoubenců nejsou takřka žádné, jak tomu ukládá společenská konvence, ačkoliv se snoubenka stále drží poblíž. Kořínek je součástí dění Eberovic společenského života. Jde o zachování jakési cudnosti nevěsty ze strany její rodiny a zároveň je tu také oné zachování cudnosti před očima jejího nastávajícího. Zde se vši libostí zafungoval závěrečný Mariin monolog s Kořínkem, ve kterém se Matyldu snaží před očima nastávajícího snížit.

Nehodilo se, aby dívka byla se svým snoubencem ponechána sama. Proto i v části stejné povídky je na Josefínu a jejího snoubence Karla dohlíženo dívčinou nemocnou sestrou Katkou, což si snoubenci v podstatě neuvědomují, jelikož jde o zaběhlý pořádek. „Churavá sestra Katuška byla stále v světnici za nimi seděla. Ani nebyla pohnuta při celém výjevu a milenci byli na nebohou zapomněli.“⁸⁶

Jinou roli hraje doprovázení od dam, matek a podobně. Proto je zde jedna scéna z povídky *U Tří lilií* až lehce eroticky laděna. Zde sehraje velkou roli smrt dívčiny matky⁸⁷, „Krásnooká se otočila a vystoupila do samoty ven. Stála vedle mne, zrak její spočíval na mně, cítil jsem ruku její vedle třesoucí se ruky své. Uchopil jsem jí za tu ruku, byla tak měkká. Mlčky jsem táhl děvče dál a dále do arkád, děvče následovalo volně... Přitiskla se ke mně. Cítil jsem, jak se mi k prsoum lepí její šat, cítil měkké tělo, sálající dech – bylo mně jako bych musil vypít tu zlotřilou duši s ní!“⁸⁸ Mladík jako by díky této situaci o dívce nesmýšlel jako o zcela počestné panně. Z tohoto důvodu bránila rodina své dcery a sestry před bližším stykem s mužem.

---

⁸⁶ Tamtéž, s. 96.

⁸⁷ Erotický motiv se dostává do přímého střetu s motivem smrti matky.

⁸⁸ Tamtéž, s. 228.

Manželství z rozumu, nebo z lásky?

Obecně se o všech povídkách dá říci, že manželství je v nich nejvíce uzavíráno z rozumu. Taková slečna Matylda si očividně ani Kořínka v podstatě vzít nechce.⁸⁹ Kořínek je jednoduše postarší, zajištěný muž a moc společného s mladší Matyldou mít nebude. Názor rodiny skrze ústa matky mluví jasně, což vykresluje probíhající rozhovor o Lokotovi Kořínkovi, ve kterém by slečna chtěla raději Lokotu: „A tys husa! (Matka)“⁹⁰ Matylda se s matkou nijak nepře, její přání jí nestojí za rozbroje. S nadporučíkem byla svatba již domluvena.

Zvláštní je také až dětská radost Matyldy ve chvílích, kdy se rodiče přou. Matka nařiká nad finanční situací rodiny a nad mužovým vyhozením Václava Bavora z úřadu. Matylda však ze své situace není vůbec nešťastná, ba naopak. Znovu pro připomenutí - ze strany matky Eberové k muži, když mu předhazuje mladého Bavora: „Teď abychom s Matyldou napravovali, podaří-li se vůbec Matyldě, aby se do ní zamiloval... *Slečna Matylda spráskla radostí ruce.*“⁹¹

U realizovaného sňatku Josefíny a Karla se dá mluvit skutečně o lásce. „Milenci“ se k sobě chovají velice něžně. Dívka citlivě a láskyplně rozmlouvá s nastávajícím a muž se přes původně něžný rozhovor nebojí projevit svou žárlivost na Lokotu. Taková žárlivost Karlova je v tomto případě neklamným důkazem jeho neklamné náklonnosti k ní. „A pan doktor by plakal nad hrobem písničky (k Josefíně)... Říkej si, co chceš, ty písňě tě přec jen těší!... Kdybys nebyla k němu i ke mně obojetně chovala, nebyl by se směl odvážit.“⁹² Bavorákovo naštvání netrvá dlouho. Slzy milované dívky „jako by ho pálily na duši“, okamžitě se omlouvá a prohlašuje lásku k ní. Celkově ve vztahu Josefíny k nápadníkům je zřetelné rozhodování srdcem. Pár ale měl spíše štěstí. Stroj mistr Bavorák nebude dozajista hodně zajištěný a nebude mít stejné postavení jako doktor Lokota. Jenže doktorovou chybou, pro pár šťastnou, je pravděpodobně to, že se nevyjádřil ani před Josefínou, natož její rodinou oficiálně. Ukradené milostné verše, které jí posílal, mu byly k ničemu. Pravděpodobně zde také zafungovala Josefínina ryze ženská rodina - není v ní přítomen muž, hlava rodiny, otec. Matka a nemocná sestra Kateřina mají jistě jemnější představu a názory o vdavkách než rozhodující slovo muže. Navíc rodina očividně není majetná, věno nebude velké a nějaké

---

⁸⁹ Viz pozn. č. 64.

⁹⁰ Tamtéž, s. 34.

⁹¹ Tamtéž, s. 133.

⁹² Tamtéž, s. 94-95.

matrimonie kolem bohatého ženicha nejsou díky zdravému rozumu na místě. Na pováženou tím pádem je, zdali by se sňatek s Bavorákem snažili dívce vymluvit, ať by byl v rodině otec či nikoliv.

Příběh vdovy Heleny Velebové a právě jejího domácího Ondřeje Dílce je nakonec ukončen svolením ke vztahu a následovnému sňatku z rozumu. Sama Velebová tuší, že v ní má Dílec zalíbení. Zde má ale žárlivost trochu jiný rozměr. Z dopisu Heleny sestře Alojsii Trousilové. „Dílec není tuze chytrý a žárí na Kalhotku, a proto mne žaloval u magistrátu...“⁹³ Helena má sice zalíbení v mládenci Kalhotkovi, ten však, ačkoliv mu lhostejná není, city zcela neopětuje a právě rozum mu nedovolí si s ní něco skutečně začít. Z dopisu Kalhotky příteli: „Mám srdce v těle, poněvadž jsem si pomohl k trochu penězům, nechodím už k ní, abych nestál jejímu štěstí v cestě... Ty poznáváš, že jsem nehrál s ní komedii a že mně nebyla lhostejná, sic bych tak mnoho o ní nepsal. Ale – co s ní – to je to!“⁹⁴ Zde se sice poblázněná mladíkem napálila, což je však ku prospěchu pro Dílce. Po svém vlastním umoudření vytvořila s Dílcem hospodská Velebová (takřka) do Vánoc již nový pár. Kalhotka se ukázal v pravém světle a Helena pod tíhou sestřiných rad zvolila Dílce. Helena: „Máš pravdu, vidíš, já se k tomu přiznám... Ale Kalhotku mně nevyčítej už, vždyť je po všem, utek... Taky s Dílcem máš pravdu a jen kdybych chtěla, když ale teď nevím, jak do toho.“⁹⁵ Uvědomila si, že to s ní Kalhotka nikdy zcela vážně myslet nebude. Z Dílcova zápisníku: „Helenka je dobrá hospodyně a dobrá kuchařka a tuze mne miluje, ani není tak zlá, jak jsem si myslel, poslouchá mne na slovo a je skoro lepší než nebožka má první žena... teď tomu už docela věřím, že toho studentíka neměla ani dost málo ráda, tak jsou ty ženské divny, když chtějí někoho zlobit, koho mají vlastně v lásce.“⁹⁶ Ač je možná osobní Dílcova deníková zповěď lehce naivní, pár má možnost i přes počáteční nesrovnalosti být šťastný.

Takovým dalším rozporuplným vztahem ženy k mužům je až tragický osud pánů Ryšánka a Schlegla. Milovali tutéž ženu, která, ať by se rozhodla pro Ryšánka, vždy by s největší pravděpodobností utvořila zášť mezi oběma soky. Nejprve se totiž klanila staršímu obchodníkovi Ryšánkovi, ale pak si náhle vybrala a vzala mladšího Schlegla. Zhrzený Ryšánek se nikdy neoženil. Snad kvůli lásce, protože rozum to srdci nedovolil. Brzy po porodu však nerozhodná žena Schlegla umřela. Proč byla zášť tak silná a proč seděli

---

⁹³ Tamtéž, s. 103.

⁹⁴ Tamtéž, s. 111.

⁹⁵ Tamtéž, s. 112 a 113.

⁹⁶ Tamtéž, s. 114.

u jednoho stolu, není jasné. Stopa rozumu a lásky je ale velice silná a nechává na lidech otisky i v průběhu let, ať je manželství šťastné či nešťastné. Mužská láska se netýká pouze třeba pana Ryšánka. Hlubokým projevem citu je v povídce Jak si pan Vorel nakouřil pěnovku také letmo zmíněný osud pana Jarmárka. Hospodská oslava jeho neexistující stříbrné svatby nepřišla nikomu díky hlubokému citu divná. Svě nastávající zůstal věrný, když před plánovaným datem svatby zesnula. „Také ostatní sousedé, samí dobří lidé, neviděli v tom pranic zvláštního, a když pak nakonec obyčejné denní pitky vyndal pan Jarmárka tři lahve mělnického, popíjeli si upřímně.“⁹⁷

Obecně se vdovy a vdovci často znovu nesezdávali. Zde stojí v popředí otázka citu, věku, rodinné potřeby a také existence dalšího vhodného partnera. Mladší vdova Helenka, sama s malým dítětem, se vdát chtěla. Ve stejné situaci se ocitl i Dílec. Ačkoliv není příliš mladým mužem, zcela určitě jeho myšlenkový pochod probíhal podobným způsobem jako u Heleny - syn potřeboval matku a on ženu, která by se o ně jako hospodyně postarala. Schlegl, ačkoliv měl po smrti ženy malinkatou dceru, se již neoženil. Paní Ruska, přímo hlavní postava z povídky *O měkkém srdci paní Rusky*, se také znovu nevdala a ukájela svou potřebu smutnění a klepů na pohřbech cizích lidí. Ani kamarádka slečny Máry, vdova Nocárová, se nevdala a mluvila k přítelkyni o vdavkách, manželství a následné ztrátě velmi bolestně: „pánbůh nám dal skoro stejný osud. Já měla dobrého a hodného muže, a po dvou letech odešel mně na věčnost a nenechal mně tu žádné děťátko na radost, od té doby jsem také sama – já nevím, co je hůř: nikdy nepoznat, nebo poznat a ztratit.“⁹⁸

4.2. Manželství

Eberovi

Manželství Eberových je typickou ukázkou *Povídek malostranských*. Muž pracuje (nejlépe jako vyšší úředník v úřadě) a žena je doma s dětmi, stará se o domácnost a povinnosti k ní příslušící. Jako tomu bývalo u výše postavených lidí, tak i Eberovým, kteří byli v pozici domácích celého „Tichého domu“, chodila do rodiny vypomáhat posluhovačka. V tomto případě se jedná o výpomoc ze strany Bavorové. V rodině je i dospělá dcera, Matylda, která by měla typicky matce pomáhat. Fungování domácnosti již ideální není.

---

⁹⁷ Tamtéž, s 237.

⁹⁸ Tamtéž, s 304.

Několikrát byla zmiňována finanční situace rodiny, kdy otec není schopen rodinné náklady poplatit a je nucen si půjčovat. Eberová nedokáže tento stav, podpořený ještě situací okolo vdavek své dcery, dále tolerovat. Od počátku je zřejmé, že rozhodující slovo, co se týče domácnosti, má paní Eberová, která se jej nebojí také používat. Kdežto muž se s ženou nejen nechce hádat, ale dokonce se ani neodvážá křivě proti ní mluvit. Je si vědom rodinné situace a z ženy má i přes vyvrcholení hádky, kdy zavře manželku do skříně, značný respekt. „Dej mi přec tu kávu, ženo, - víš, že už musím skoro do úřadu! (Eber) Ještě není ohřáta (Eberová) Ohřáta – nu snad mně nebudeš dávat ohřivanou kávu od minulého dne? To snad přece ne? (Eber) A proč ne? Žeť nám toho tak vyděláš, aby se mohlo v kuchyni celý den vařit! Vydělej si na čerstvou! (Eberová) ... Cožpak budeme mít dnes k obědu? (Eber)“⁹⁹ Z ukázky vyplývá, že choť je na svého muže v rozhovoru daleko „tvrdší“. Takto pokračuje dialog až k vyvrcholení hádky se zavřenou Eberovou v šatníku: „...odevři jí, až budu někde na ulici. Já jdu!“¹⁰⁰ Muž, ačkoliv svým činem více rozdmýchal rodinné „ovzduší“, křivě proti ženě nemluvil, a to ani potom, kdy, dcerou puštěná ze skříně, hodila koště na odcházejícího muže. Zde zafungovala Matylda jako oboustranný hráč v domácí hádce.¹⁰¹

Lakmusovi

O poznání klidnější domácností je domácnost Lakmusových. Model je podobný. Žena je v domácnosti společně s neprovdanou dcerou a otec pracuje v úřadě. Manželka je k muži výmluvná, co se týče rodinných záležitostí, a dalo by se říct, že ačkoliv přímo sama nerozhodne o vdavkách dcery, muži situaci vyloží tak, že celou zasnubní „akci“ uskuteční nakonec stejně pouze ona. „Prosím tě muži, co budeme dělat s Klárkou? (Lakmusová) S Klárkou! – A co bychom s ní dělali? (Lakmus) Ta holka je už celý blázen a nač by to bylo. Je celá blázen do Lokoty, víš – (Lakmusová) ... Je na ni stár. (Lakmus) Stár! Tys také nebyl mlád a vzala jsem si tě! (Lakmusová)“¹⁰² Manželovi v podstatě své nadcházející konání pouze šikovně oznamuje a po tomto rozhovoru má také Lakmusová pocit, že dostala volnou ruku. Celé dceřiny zasnuby zosnuje sama.

---

⁹⁹ Tamtéž, s. 131.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 133.

¹⁰¹ Pozn. o Matyldě: Její rodinné přičinění není prázdné a nikdo ji k něčemu nenutí. Spíše posedává a chodí ve spodničce celé dopoledne a jelikož není vdaná, otec za ni navíc nese nemalou finanční odpovědnost.

¹⁰² Tamtéž, s. 55.

Domácnost však žádné problémy nemá, ačkoliv ztížená možností vdavek zde byla také¹⁰³, nestala se však možným bodem rozporu páru.

Augustovi

Náčrt dalšího manželství Tichého domu, ovšem až v závěrečné povídce *Figurky*, přináší vztah malíře Augusta a jeho ženy. Problémy manželství, ať jsou to peníze nebo děti (i oni mají dítě, malého chlapce) podporuje hlavně také alkohol. Již mladý budoucí advokát Krumlovský (vypravěč povídky) podotýká, jak očividný je malířův alkoholismus, odrážející se na jeho postavě a očích. Neomylný důkaz přináší sama Augustova manželka. Muž se k ženě ve střízlivém stavu chová poměrně slušně, v podnapitém stavu nikoliv, a to tvrdí, že pije „trochu“: „Tohle je také trochu? Podívejte se, pane doktore! (žena si vyhrnula rukáv, ruce měla plné modřin)“¹⁰⁴ I zde je patrný jakýsi ostych muže z ženina vyprávění. Neodporuje, protože i tady si manžel uvědomuje svou chybu. Svůj čin ale ospravedlňuje: „No, byl trochu malér, pane doktore... Nemám štěstí v té věci. Nemám štěstí v té věci. Jsem dobrý člověk, ale když se napiju, stane se ze mě člověk jiný, a ten pije dál a dělá hlouposti.“¹⁰⁵ Tvrdost muže se projevuje nejen ve zmíněném stavu, uplatňuje ji pravděpodobně i ve střízlivém stavu na syna. „Pepík byl nesmírně bit, až se domem rozléhalo. Ptám se konduktorky, co udělal. Vlastně nic, koupil si ořechy, otec mu je snědl... Pepík se bránil a otec mu natlouk.“¹⁰⁶ Agresivita nebude problémem pouze v případě alkoholového opojení.

Konduktor a jeho žena

Svazek drážního konduktora a jeho ženy je zvláštní. Manželský pár se ve své blízkosti takřka vůbec nezdržuje a například takový jejich podnájemník Krumlovský se s ním za celou dobu ani neseťkal. „Ale kupodivu – konduktora jsem po celý pobyt svůj ani nespátřil! Vždycky se to tak nějak – ale je také dobře, myslím, že by mně ho bylo líto.“¹⁰⁷ Augustová dokonce při posezení nájemníků v zahradě podotkla cosi o možném intimním vztahu konduktorovy ženy s nadporučíkem Rubackým, který se v Tichém domě občas mihl. Štiplavou poznámku uvedla, když její muž sousedům vyprávěl o psaní dopisu svému bratrovi

---

¹⁰³ Podkapitola **Volba partnera- Malostranské slečny- Lakmusová.**

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 342.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 342.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 349.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 428.

(faráři)“ „Měls tam připsat o konduktorce,“ míní se smíchem malířka, „...faráři mají takové věci rádi!“¹⁰⁸ Zda je ve vztahu manželka skutečně nevěrná a jestli to má důvod v manželově časté nepřítomnosti či věkovém rozdílu (v řádu několika desítek let), není z povídky jasné. Avšak žádná přímá konfrontace manželského páru v povídce uvedena není. Podnájemník Krumlovský (vypravěč) o konduktorovi slyší jen z povídání jeho ženy.

Bavorovi

Dalším načrtnutým manželstvím je vztah rodičů Václava Bavora z úvodní povídky *Týden v Tichém domě*. Ačkoliv se jedná o chudší rodinu, dítě jako předmět rozporů je tu také, ovšem na obou stranách, nikoliv jako vedlejší faktor kupících se problémů v rodině.

Žena má velkou zálibu v loterii¹⁰⁹ a s každým snem se vítězná čísla snaží určovat ve snáři. Typickou měšťanskou rodinou být nemůžou, jelikož měšťané nejsou. Rodinným podnikem je malé hokynářství, ale zároveň sama Bavorová vypomáhá jako posluhovačka u domácích, Eberových. Sama se však i v povídce *Týden v tichém domě* objevuje za pultem v době, kdy muž je za obchodem. Ani zde komunikace manželů není ideální. Muž však je k ženě v rozhovoru daleko tvrdší nežli v předešlých domácnostech. Manžel k ženě nočnímu vstávání: „Fláma syn mně přijde domů teprve k půlnoci a po půlnoci mne budí lutrie, achich to je život!“¹¹⁰ Žena se v promluvě nezdráhá použít tvrdší jazyk, jak tomu bývá v Tichém domě obvyklé: „Ty nemůžeš dát pokoje, vid' že ne? Ano, dří se, ženo, dostaneš za to. Když i vlastní muž pořád bručí...“¹¹¹ Jak již bylo načrtnuto, i zde je příčinou dalšího rozvinutí konfliktu právě syn. Syn vracející se někdy z „flámu“ – mladý Václav Bavor. „... , - kdybys dovedl synovi poroučet, to by bylo dobré. Co já stará žena dělám, je už věru poslední!“ (Bavorová) „Poruč mu, máš ho tu taky, poruč flámovi!“ (starý Bavor)¹¹²

---

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 403–404.

¹⁰⁹ Také uváděno jako „lutrie“ – což je tahání čísel.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 15.

¹¹¹ Tamtéž, s. 15.

¹¹² Tamtéž, s. 15.

Domácnost jako poslání

V každé z povídkových rodin se ženy orientují na domácnost, někdy méně, někdy více a někdy dokonce používají úklid jako určitou zástěrku pro poslouchání rozhovorů či se úklidem ohánějí jakožto zástěrkou pro cokoliv.

Paní Eberová často při úklidu viděna není. Důvodem bude i její společenské postavení jakožto paní domáci, na které se váže právě výpomoc ze strany Bavorové (posluhovačky). Výjimka nastane v okamžiku, kdy má v ruce hadr a v rozpačitosti, při poslouchání rozhovoru mezi židovským lichvářem a jejím mužem jednajícím s ním o půjčce, uklízí. "Pani domáci, v obleku taktéž velmi soukromém, stála u prádelníku s hadrem v ruce. Dělala jako by stírala prach..."¹¹³ U jiných prací je zase vidět, že je provozuje převážně skrze rozhořčení – naschvál, což následuje po mužově rozhovoru s uvedeným lichvářem. "Pani domáci nápadně mlčela. Stírala nyní prach z prádelníku tak upřímně, že prádelník až vzdychal. Nastalo ticho dosti dlouhé... choť jeho po světlici lítala a tu i tam něco do ruky brala a zase odkládala."¹¹⁴¹¹⁵ Nakonec vyhodí muže ven s tím, že bude celý den mýt a uklízet. Ačkoliv se vše odehrálo při hádce, manželka by měla být, co se týče domácnosti devatenáctého století respektována, a proto se muž příliš nebránil a odešel.

U Lakmusových je tomu trochu jinak. Klára neposedává jako Matylda. Zde matka zasvěcuje svou dceru do řádu domácnosti, ať se může vdát. Většinou se vše vztahovalo nebo odehrávalo kolem podnájemníka Lokoty. "Promluvím s ním - Klárka je hezká, vždycky se na ní směje, ona mu drží pokojík v pořádku a on má pořádek tak rád - myslím, že by mu tuze scházela..."¹¹⁶ Vychovávání dcery pro budoucí sňatek a domácnost je primární. Sama matka však také podává pokrm, Klára se tudíž stává jedinou ženou obstarávající pohodlí rodiny (především otce). Trochu může zarazit fakt, že v této majetné rodině není zmiňována služka, i když by rodina na její financování peníze měla.

Nejpříkladnější hospodyně z povídek se může zdát mladá manželka konduktora z poslední povídky *Figurky*. Svému novému podnájemníkovi Krumlovskému pomáhá nejen vybalovat věci, z počátku se dokonce zdá až přehnaně úslužnou. Stále se svého podnájemníka ptá, co by si žádal a jídlo mu připravuje se vši radostí a chutí. "Nu to mě těší, pane doktore, jen když vám chutná. - Neporoučíte nic?... Já bych teď ustlala a trochu poklidila... překáží-li

---

¹¹³ Tamtéž, s. 129.

¹¹⁴ Pokračuje uvedena hádka manželů, pod citací č. 36.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 131.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 56.

to panu doktorovi, mohl by pan doktor zatím do druhého pokoje."¹¹⁷ Později však úslužnost klesá, již se podnájemníka tolik neptá a vařit či připravovat jídlo mu přestává takřka úplně. Počáteční zápal, ukázat se dobrou hospodyní, zcela vyprchá a žádný nadstandard již svému podnájemníkovi neposkytuje. Dokonce, co se kávy týče, má Krumlovský později pocit, že jej hospodynino vaření (příprava snídaně) chce spíše od stolu vyhnat¹¹⁸, jako by se snažila podnájemníka od dalšího jídla odradit úplně.

Sousedka konduktorky, manželka malíře Augusta, je také ženou pouze v domácnosti. I její způsob letného úklidu bytu v očích budoucího advokáta Krumlovského značí snad dokonce rozezlenost. O to více s postupujícím monologem malíře a také v době povídání o jeho nočním alkoholovém excesu. Úryvek je z kraje návštěvy Krumlovského, když si ještě manželé nevšimli jeho přítomnosti a on se nezpozorován rozhlíží po bytě: "...ona stojí s hlavou sklopenou u nízkého prádelníku a drží hadr v ruce."¹¹⁹ Ačkoliv se o ní Krumlovský ve svém vyprávění o Tichém domě přímo nezmiňuje, rodina malíře má i služku, jak lze poznat z malířova vyprávění o bouřlivé noci. U jiné rodiny v *Povídkách malostranských* služka zmíněna není. Objevuje se pouze posluhovačka Bavorová u Eberových.

Intimita v povídkách

Intimita, jako taková, v žádné z povídek není příliš načrtnuta, prakticky není zřetelná vůbec. Partnerský vztah manželský, soukromý, není viděn na veřejnosti a zcela se skrývá v životě pouze osobním a psáno o něm není. Pouze několik málo situací z života mladých lidí je zde okrajově načrtnuto. Jediná zmíněná povídka *U tří lilí* je intimním až lehounce erotickým nábojem naplněna. Tisknoucí se těla mladých lidí v dešti a o samotě jsou malou výjimkou z celých *Povídek malostranských*. Z tohoto důvodu dívka v očích mládence budí nedůvěryhodný dojem. Pro připomenutí: "...bylo mně, jako bych musil vypít tu zlotřilou duši s ní!"¹²⁰ Co následovalo potom, uvedeno není.

Povídání o intimním svazku svobodného mládence a dívky „v maléru“ najdeme i v podání Jäkla z povídky *Večerní šplechty*. Intimita vztahu, nikoliv daná sexuálním vztahem či aktem, je zde popsána jejich zamilovaností či jinak řečeno zalíbením. "Po chvílce mně

---

¹¹⁷ Tamtéž, s. 331.

¹¹⁸ Káva chutnala po „cichorii“.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 340.

¹²⁰ Tamtéž, s. 248.

bylo, jako bych byl zas malým dítětem, mluvil jsem o sněhových koulích a o pudlíku a o skyvě pomazánky - ji bylo jistě také tak, to jsem cítil... Od kostela jsme šli do Valdštynské zahrady - tam jsme si přísahli věčnou lásku..."¹²¹ Skutečný intimní styk sexuální mezi slečnou Lizinkou Perálkovou a Jáklem nebyl, těhotná byla již předtím a rodina se možným sňatkem s Jáklem snažila zakrýt dceřino těhotenství s jiným mužem. Mladík na to přišel jen díky promluvě jeho známého, který tvrdí, že se jí v porodnici narodil kluk, přitom Jáklovi tvrdila cosi o odjezdu k nemocné tetě do Klatov. Mladíkovo vyprávění je přerušeno, a povídka je poté ukončena. Jaké bude další jednání hochy a co nastane, není uvedeno, stejně tak jako je tomu u povídky *U třech lilí*.

4.3. Socializačně se lišící lidé

Neprovdané ženy

V *Povídkách malostranských* najdeme neprovdaných žen hned několik. Osud neprovdané ženy je však vesměs smutný nebo dokonce tragický. Hned zkraje úvodní povídky se obyvatelé domu potýkají se smrtí jedné neprovdané ženy, Žanynky, která žila sama a o kterou se v její nemohoucnosti starala především sousedka Josefína. Pokud se v díle objevila nějaká neprovdaná žena, která žila sama, musela být nějakým způsobem finančně zajištěna, jinak by si život o samotě nemohla dovolit.

Sousedé a lidé všeobecně zaujímají k těmto ženám zvláštní postoj, jako by byly svým rodinným stavem stigmatizovány. Takových důkazů je několik a nejvíce od sousedů Žanynky. Ještě před tím, než byla Žanynka objevena mrtvá se Lokota o jejím zdravotním stavu vyjadřuje následovně: "Jakýpak div, vždyť to musí u ní vypadat jako v žaláři! Po celý rok neotevře ani okna a k tomu má tam u sebe ještě toho ošklivého psa..."¹²² Dalším příkladem může být projev úcty pana domácího ke své mrtvé nájemnici, ačkoliv nemístný výraz nebyl pravděpodobně určen přímo jako urážka: "Tedy je nebohá hundsfrajle¹²³ mrtvá?"¹²⁴

---

¹²¹ Tamtéž, s. 204.

¹²² Tamtéž, s. 22.

¹²³ Vysvětlivka: hundsfrajle – slečinka se psy.

¹²⁴ Tamtéž, s. 25.

Ani slečně Máry nebyla projevována velká úcta, ba dokonce si z ní svobodní mládenci Cibulka a Rechner udělali legraci nabídnutými žádostmi ke sňatku, které zase stáhli zpět¹²⁵. Ani věno, popřípadě majetek, nebyly pro ně zcela lákavou věcí. Slečna Máry byla velice zajištěnou ženou, ačkoliv, kvůli své hmotnosti, ne příliš půvabnou. „Byla záhy osiřelá, samostatna a majitelkou slušného dvoupatrového domu pod Svatojánským vrškem.“¹²⁶ Ovšem ani Žanýnka nemohla být v životě úplně bez peněz, penze samotná jí činila osmdesát zlatých (roční příjem) a před smrtí se o pohřební výlohy postaral spolek.

Upřímný přátelský postoj jiných žen k neprovdaným ukazuje chování mladé Josefíny, vdovy Nocárové, a konduktorky, která vodí podnájemníkovi „ukázat“ vdovy v nouzi. Josefína úslužně nese hned ráno nemocné sousedce hovězí polévku a její smrt ji zasáhne. I jiné ženy z domu sousedce pomáhaly a připadají si ukřivděné proto, že nedostaly alespoň nějaké „ohodnocení“ od mrtvé Žanýnky. Zcela upřímné cítění zde není. Z rozhovoru hostinské a staré Bavorové: „... ,Dali vám něco z pozůstalosti za vaše služby? Že nedali?‘ (hostinská) ,Ani nitku!‘ (Bavorová) ,A nedají!‘ (hostinská) ,Já také ničeho nežádám. Dej jí pánbůh nebe, já jí posloužila z lásky křesťanské.“¹²⁷ Slečna Máry ale opravdovou kamarádku měla, kamarádku tzv. životní. Pravidelně každý den se navštěvovaly. Vdova Nocárová ji chodila denně navštěvovat a Máry za ní občas také přišla. Prožívaly svůj životní osud společně. Máry sice byla „starou pannou“, ale kamarádka vdova byla celý život také osamocena.¹²⁸ Časté návštěvy přítelkyně ze strany Nocárové se uskutečňovaly především proto, že Máry měla problémy s chůzí: „Jeť příliš mohutné tělnatosti a chůze ji už dávno namáhá. Proto ji také přítelkyně šetří a navštěvuje ji denně sama. Mnoholetým, upřímným přátelstvím takřka srostly.“¹²⁹

Samotné stranění žen nebylo neobvyklé. Taková slečna Žanýnka nevycházela ze svého bytu a dokonce měla zatemněná okna. Místnost, kterou obývala, byla spíše kobkou: "Velký pokoj byl temný, až příšerný. Okna do dvora i na Petřín vedoucí byla hustě ověšena a nedovolovala světlu vyniknout nad jakés šero."¹³⁰ I slečna Máry se držela v ústraní a pouze ve společnosti nejbližší přítelkyně: "Slečna Máry je nepřístupna, je mlčenliva stran údajů

---

¹²⁵ Zde Máry oba nabízejí sňatek a poté oba dva nabídku berou zpět. Dopisy s. 308 a 310 (NERUDA, Jan. *Povídky malostranské*. Československý spisovatel. Praha 1978. IČK 22-042-78).

¹²⁶ Tamtéž, s. 305.

¹²⁷ Tamtéž, s. 80.

¹²⁸ Po dvou letech manželství Nocárová ovdověla.

¹²⁹ Tamtéž, s. 303 a 304.

¹³⁰ Tamtéž, s. 24.

svého života a nevnucovala se jaktěživa pranikomu, ani nejbližším sousedům svým."¹³¹ Čas trávila převážně ve společnosti Nocárové nebo s občasnými společníky, kterými jsou malé děti. Ty si příležitostně půjčovala ze svého sousedství.

Životní příběh se ale u každé z dam liší. O Žanýnce není moc věcí známo, a to ani z povídání jejich sousedů. Pozůstatkem soukromého života ženy jsou pouze privátní listy, které si mladý Bavor vzal na přečtení. „Půjčte mně je, může být zajímavé, číst vzpomínky staré panny...“¹³² Jediné, co je pro nájemníky domu překvapivé, je skutečnost, že se znenadání na pohřbu objeví Žanýnčina rodina, o které nikdo neměl tušení, jelikož o sousedku nejevili pravděpodobně až takový zájem. Proč se žena nevdala, není známo, stejně tak jako důvod, proč se ani slečna Máry nevdala. Márynina postava jí způsobovala pohodlnost a ztěžovala možnosti seznámení. „Pro tloušťku svou byla vždy poněkud pohodlna, ani nehrávala s ostatními dětmi, později nechodila nikam do společnosti a jedinou její vycházkou denní byla krátká procházka na Mariánské hradby.“¹³³ Sama přítelkyni povídá, že nikdy nikam nechodila a vypráví stále svůj smutný sen o bálu a smrti¹³⁴, který je jakýmsi vlastním smířením s partnerským osaměním. Kvůli poměrně osamělému stylu života, brzkému osíření a zvláštnímu náhledu na život zůstala sama.

Josefínina sestra Kateřina je svobodná kvůli svému těžšímu zdravotnímu stavu. Lokota se o ní ale zmiňuje hezky a zároveň je mu jasné, že by se o ni společně s Josefínou, na kterou si původně myslel, musel postarat. „...‘Zůstanem tam – jen trochu nového nářadí! – No, matku a tu nemocnou Katušku budeme mít rádi, jsou hodny.‘...“¹³⁵ O Kateřině bylo zmiňováno již „ve výjevu s milenci“¹³⁶. Při sledování celé scény dojde až na Karlův monolog o kráse a zdraví Josefíny. Kateřina se, vědoma si svého nešťastného stavu, rozpláče. „Při posledních slovech Karlových se náhle vzchopila, učinila jen několik kroků a sklesla usedavě plačíc do blízkého křesla.“¹³⁷

---

¹³¹ Tamtéž, s 302.

¹³² Tamtéž, s 28.

¹³³ Tamtéž, s 306.

¹³⁴ Vyprávění snu ze s. 304–305 (NERUDA, Jan. *Psáno o letošních dušičkách*. In.: *Povídky malostranské*. Československý spisovatel. Praha 1978. IČK 22-042-78).

¹³⁵ Tamtéž, s. 45.

¹³⁶ Viz pozn. č. 86.

¹³⁷ Tamtéž, s. 96.

Žebrota a bezdomovectví

V celém Nerudově povídkovém díle se nachází pouze jedna povídka, která tento stav výrazně tematizuje. Jedná se o povídku *Přivedla žebráka na mizinu*. Zde se setkáváme se světem a osudem žebrajícího muže pan Vojtíška a žebračkou „bábou milionovou“. V povídce *Figurky*, kde se velká chudoba také objeví, nacházíme již jen velice bídné vdovy, nikoliv bezdomovkyně.

Pan Vojtíšek je mezi malostranskými známý a lidé jej mají rádi (včetně místních policistů¹³⁸). Z povídky není zřejmé, čím se živil, než se stal žebrákem, a také proč se vůbec žebrákem stal. Jako žebrák ovšem nevypadal, ani se tak nechoval, a lidi na své obvyklé cestě Ostruhovou ulici až po Svatojánský vršek dobře znal. „On si ani vlastního žebráckého zevnějšku nehleděl tak přesně, vypadal dosti čistě, alespoň na počátku téhodne; šátek na krku byl vždy pořádně uvázán, na kabátě byla sice někde záplatka, ale ne jako kus přibitého plechu a také ne z příliš různobarevné látky.“¹³⁹ Zvláštní druh žebroty a jeho zevnějšek mu kvůli pomluvě zlomily pomyslný vaz. Nežebral ani u kostela, hospodyně mu díky dobráctví ochotně finančně přispívaly či rovnou dostával jídlo (dokonce mu byl i poskytnut „nadstandard“ v podobě tabáku). Ostatních žebráků a žebraček si nevšímal. Byl také jediným uvedeným mužem.

Bába milionová už byla tou typickou žebračkou, která stojí před dveřmi malostranského mikulášského kostela. O její minulosti a životním příběhu, o tom, jak se dostala k žebrotě, také není nic známo. Byla ale podstatně prostšího vzhledu než pan Vojtíšek, neměla dokonce zuby (až na jeden černý), také měla vyhublou postavu oproti zdravě vypadajícímu Vojtíškovi. I ona žádá o jeho radu ohledně místa, kde by měla (se společnicemi) žebrat. Nejde ovšem o klasický typ bezdomovectví¹⁴⁰ ani na jedné straně, což je pochopitelné z řeči báby: „- Vy jste tak samotný, pane Vojtíšku, nikdo vám neposlouží. – Vy máte všude přízeň, máte tuze dobrých lidí. – Vidíte, já bych se k vám přistěhovala. Kus peřin mám -“¹⁴¹ Milionová bába toužila po „lepší“ životě, spoléhala na dobrotu Vojtíška a jeho známé. Ten nechtěl a

---

¹³⁸ „Žebrota“- veřejné dprosování se peněz či jiných statků na osobách druhých, byla zákonem po celé 19. století zakázána.

¹³⁹ Tamtéž, s. 161.

¹⁴⁰ Život pouze „na ulici“ bez možnosti noclehu.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 166.

doplátil na mstu z urážky a nepřijetí báby se slovy: „Radš utrejch!“¹⁴² Pro starou babu byl žebravý život daleko složitější, proto se chtěla upnout na Vojtíška.

Vdovy

„Žebrající“ vdovy jsou tak trochu na jiné úrovni, než se může na první pohled zdát. Ano, nebojí se jít a říct si o almužnu a také velice rády bědují nad svou situací, aby se dočkaly alespoň drobné finanční „odměny“ od druhých lidí. Ovšem v případě povídky *Figurky* nepostávají na ulici, ani nechodí od domu k domu prosit o příspěvek. Typické žebravé vdovy, využívající dobroty, byly v této povídce vesměs ševcové (jestli skutečně, není známo), chodící posléze konkrétně za mladým „advokátem“ Krumlovským. První vdova, která se objevila v kuchyni jeho pronajímatelky, bědovala nad životem a bídou, a tak jí dal Krumlovský z dobroty zlatku. Jelikož konduktorka viděla počáteční dobrotu Krumlovského, začala k němu běžně vodit vdovy ve špatné finanční situaci. Jistě i zpráva o drobném finančním příspěvku od mládence vdově se rozšířila. „Dvě ševcové, vdovy – jedna z nich ale vlastně krejčová. Zdá se, že mně chce konduktorka přivést všechny vdovy, mnoho-li jich pláče po levém břehu vltavském!“¹⁴³ Míra trpělivosti není věčná a další vdovu už odmítne: „Právě jsem vyhodil novou ševcovou, vdovu.“¹⁴⁴ Od té doby za ním „prosit“ o almužnu žádá vdova nepřišla.

4.4. Práce

V povídkách nenalezneme množství malostranských žen, které pracují. Nejvíce z nich jich je v domácnosti a pouze Eberová a Bavorová mají kromě domácnosti ještě jinou práci. Bavorová pochází z chudších poměrů. Svému muži vypomáhá v hokynářství a zároveň si přivydělává jako posluhovačka v rodině Eberových. Naopak paní Eberová, domácí a měšťanka, šije kvůli rodinným finančním problémům pro komisi. Za málo placenou práci nehodící se k její společenské vrstvě se stydí a před návštěvou míní, že se jedná o posluhovaččino plátno. „To je přec – komisní plátno?“ (Baurová) „Ano, to je plátno – komisní plátno,“ nutila domácí paní ze sebe v okamžitých rozpacích. „Naše posluhovačka,

---

¹⁴² Tamtéž, s. 167.

¹⁴³ Tamtéž, s. 351.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 353.

chudá žena, šije do komise, a když mně pere, pomohla jsem jí trochu."¹⁴⁵ Že by byla paní Eberová tak hodná ke své posluhovačce, je samozřejmě výmysl. Kromě povídky *Týden v tichém domě* je v *Povídkách malostranských* starostí ženy pouze domácnost a do rodinného rozpočtu žena nepřispívá. Přivýdělek do domácího rozpočtu má přesto rodina Lakmusová a rodina drážního konduktora. Obě rodiny mají v bytě podnájemníka, o kterého pečují opět ženy. Klára Lakmusová se stará o Lokotu¹⁴⁶. Konduktorka má zase na starosti mladého Krumlovského¹⁴⁷. U jiných žen vedlejší pracovní povinnosti nejsou uvedeny¹⁴⁸.

4.5. Sebe prezentace ve společnosti

Oděv

V první části práce byla jen lehce nastíněna problematika oděvu jakožto sociálně-společenského ukazatele. Několik případů takového sociálního postavení, hrajícího v oděvu svou roli, nalezneme i v *Povídkách malostranských*. Jiné u žen, jiné u mužů, a přesto na obou stranách je forma oděvu ustálená. Ženy mají vždy šaty a muži zastaralou formu dnešního obleku.

Pan domácí Eber je v části textu, ve které přistupuje k bytu mrtvé nájemnice Žanyanky, popsán velice stručně. Vzhledem k jeho postavení je ovšem vhodné uvést alespoň drobný popis. "Lysé téměř je pokryto až do opalizování ušumělým a vyrudlým cylindrem, jehož forma svědčí o celou řadu let co do módního času zpět."¹⁴⁹ Zastaralost jeho oděvu vypovídá nejen o věku muže, ale také o sociální situaci, ačkoliv by jako majitel domu mohl chodit lépe oblečen. Opačným případem je právě mládenec Lokota. Vzhledově je upravený, proto také sebevědomě vyhlíží z okna. "Tělo kryto v elegantní šedivý župan, ruce držely hedvábný žlutý šátek a vytíraly jím skla zlatých okulárů."¹⁵⁰ Staří mládenci si většinou všeobecně na úhlednost potrpěli. Ani Cibulka a Rechner nejsou výjimkou. V povídce je sice jen letmý popis barev jejich šatů (žlutá a černá), ale jsou popisováni jako flamendři¹⁵¹.

---

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 39.

¹⁴⁶ Viz pozn. č. 80 a č. 116.

¹⁴⁷ Viz pozn. č. 117 a č. 118.

¹⁴⁸ Paní „hostinská“ z povídky *Týden v tichém domě* je takto uváděná ne proto, že je skutečnou hostinskou, ale manželkou hostinského.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 27.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 19.

¹⁵¹ Znak flamendrů – bujaré pitky, uhlazenost a šarm

Již Rechnerovo zvolení barvy šatu, a to v netradiční žluté, je jasným vodítkem k postoji v oblékání - vyčnívat. Vyčnívá však pouze uhlazenost a šarm.¹⁵²

Dívky a ženy si na sobě dávají logicky více záležet. Nenajdeme zde ale rozrůznění vzhledu podle společenského stavu, podle toho, zda je dívka nebo žena svobodná či vdaná. Je tu ovšem jeden drobný nástin, který však nemusí být vodítkem k rozuzlení typu oděvu malostranských dam. Například Bavorová nosí na hlavě čepce. Není jasně řečeno kvůli čemu, jestli kvůli roli posluhovačky či díky svému stavu vdané ženy. Čepce se totiž na hlavách jiných žen nenachází, naproti tomu Josefinčiny svázané vlasy stužkou nejsou tak neobvyklé. Co se v povídce *Týden v tichém domě* pokládalo za důležité, nebyla ani tak pokrývka hlavy¹⁵³, jako upravené vlasy. "Jednotlivě, jako by jedna čekala, až druhá zajde, vycházely ženštiny z rozličných bytu, buď prostovlasy a posud neučesány, buď se šátkem hluboko do čela vtaženým, takže ochránily ospalé oči před sluncem."¹⁵⁴ Šaty žen nejsou zde detailně popisovány, jen z textu se dovídáme o vrstvení oblečení (spodničky apod.) a o faktu, že v různých situacích jsou oblečeny společenštěji či naopak. Takový kontrast je zřejmý v domácnosti u Eberů a u jejich neformálních návštěv, kdy například Baurovy přišly elegantně oblečeny, kdežto Eberovy jsou oblečeny domácíky.¹⁵⁵

Muži a ženy na veřejnosti

Setkávání mužů a žen na veřejnosti je podmíněno společenskou situací. V povídkách najdeme návštěvy, obyčejné procházky, setkávání sousedů na zahradě, hospodské pitky, koncerty, ale dokonce i svatbu, pohřby nebo třeba bály. Výskyt žen na veřejnosti je omezen podstatně více než u mužů. Například u hospodských pitek se ženy vůbec neobjevují, tyto jsou totiž považovány za neslušnou záležitost hodnou pouze mužů. Pokud se ale objeví v nějakém podobném zařízení, může se jednat třeba o hostinec. V povídce *Figurky* nebyla ženská návštěva hostinců něčím neobvyklým, přesto se zde žena zdržovala vždy s rodinou. Z popisu hostince: „...Naproti stolu několik pánů v živém hovoru. O stůl dál dva mladí lidé.

---

¹⁵³ České pořekadlo: „Jít pod čepce“ znamená vdát se, nejen v 19. století se považoval sňatek za zásadní přechodový rituál v životě dívky (ženy). Se svatební nocí přišla o panenství a druhý den po svatbě si na hlavu nasadila čepce. Toto byly známky vdané a plnohodnotné ženy.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 18.

¹⁵⁵ Dodatek.: Oblečení malostranského žebráka Vojtiška a "baby milionové" není třeba více přibližovat. Pouze ukazuje jejich sociální situaci.

Vlevo od nás pán, paní, dvě slečny, vojenský nadporučík...“¹⁵⁶ Dalším takový místem, kde se ženy vyskytovaly, byly bály. Obvykle se vše uskutečňovalo v doprovodu dam, jinak mohlo dojít k nepřístojnému chování, jak nasvědčuje povídka *U tří lilíí*. Vyhnutí se možným pomluvám a klepům bylo i důvodem doprovodu na procházky se snoubenci či nápadníky. V podstatě forma procházek jako sblížení je velice oblíbenou činností ve všech povídkách. Různá doprovázení a procházky jsou přece více výsadou žen. Ve světě *Povídek malostranských* se právě díky procházkám ženy dostávají alespoň částečně do společnosti. Na příkladu bude uvedeno, do jaké míry jsou procházky či doprovázení pro ženy důležité. Příkladem je právě setkání Lokoty a Bavora. Eberovi jdou na procházku s Václavem Bavorem, jelikož mu chtějí Matyldu „dohodit“ a naopak Lokota jde na procházku s již budoucí rodinou. „Pan doktor pohlídl rychle ulicí dolů. „A kam vy, Václave?“ (Lokota) „Do Šárky.“ (Václav) „Ještě s někým, to se rozumí, - snad s Máriačkou?“ (Lokota) „Inu, to vlastně ne,“ usmál se Václav, „ale s domácími!“...“¹⁵⁷ Dokonce i taková matka Eberová vyčítá svému muži, že málo vodí malou dceru na procházku. „Beztoho jsi krásný otec, celý rok nevyvedeš naše dítě na procházku, jen jdi někam s Valinkou na půldne.“¹⁵⁸

Čistě mužskou zábavou je oproti tomu hraní různých karetních her. Muži se obvykle více vyskytují na veřejných místech a častěji se také účastní různých ryze mužských zábav, jako je hraní karet či kulečnick. Například v povídce *Figurky* je mužskou zábavou v zahradě hraní hry „štístky“. „Zase štístka. Že prý zůstanem, jak jsme se rozhodli včera, kvůli zvyku. Všechno jako včera, dnes ale sedmdesát krejcarů prohry.“¹⁵⁹ V zahradě se setkávali i normálně, převážně tedy opět muži, ačkoliv k nim někdy zabloudila manželka Augusta, či slečna domácí s tatínkem, ženy se ovšem her nezúčastňovaly. Setkávání mužů či mládenců za účelem konverzace, pitek, či jiných her je patrné jak v povídce *Figurky*, tak v povídce *Týden v tichém domě*, kdy mladý Bavor „flámuje“, v povídce *Pan Ryšánek a pan Schlegl*, kdy v hospodě nenávidně seděli naproti sobě u jednoho stolu, v další povídce *Jak si pan Vorel* nakouřil pěnovku, kde se zase Vorel za každou cenu chtěl dostat mezi místní muže nebo ve *Večerních šplechtech*. Zde mládenci mají společné setkání na střeše, nikoliv v hospodě.

---

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 354.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 136–137.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 133.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 387.

Chování a komunikace

Manželská komunikace a komunikace mezi přáteli již byla částečně nastíněna. Ženy jsou obvykle ráznější, pokud se jedná o vlastní domácnost. Dalším podmiňujícím faktorem je také postavení. Eberovi, Baurovi, Otýlie a další se vždy na veřejnosti chovají vytříbeně. Ačkoliv hostinská z povídky *Týden v tichém domě* se před přítelkyní Bavorovou ohání tím, že je měšťanka, chová se poněkud hrubě. A to jak při pohřbu Žanyny, tak v hokynářství Bavorových, kde si před ní „obyčejná“ žena Bavorová zachovala více důstojnosti¹⁶⁰.

Další otázkou veřejného chování a komunikace je v povídkách problematika pomluv. Pomluvy Eberových k Baurovým jsou pouze záležitostí domácího pobavení a výsměchu. Baurovi však Matyldě úmyslně haní vdavky a Marie chce Kořínka přetáhnout na svou stranu, jak bylo vidět v kapitole *Volba partnera*. „Máme to daleko domů a jdeme samy,“ stěžovala si slečna Marie panu nadporučíku. „Já neměla nikdy žádných známostí a opravdu galantních pánů je tak málo!“ Někdo si zase na pomluvách jen léčí svojí osamělost, jako je tomu v povídce *O měkkém srdci paní Rusky*. Nezdřáhala se totiž chodit na cizí pohřby a přesto že plakala, nezdřáhala bezostyšně tam pomlouvat nebožtíky. Nakonec měla i konflikt s policií a vstupy na pohřby měla zakázané, tak se alespoň nastěhovala na místo, kudy musely být vedeny pohřební průvody. Co se týče smrti, tak Pomluva, která vyústila skutečně až ve smrt člověka, se objevuje hned ve dvou povídkách. V povídce *Jak si pan Vorel* nakouřil pěnovku je více faktorů, které vedly až k sebevraždě pana Vorla. Nejzásadnější však byla vyvolaná pomluva od mladé slečny Poldýnky, jelikož se jí nelíbilo Vorlovo kuřáctví. „Ale u Hlubokého sklepa stála setníkovic slečna Poldýnka a právě vypravovala paní radové Kdojekové: ‚On tam má tolik kouře, že je všechno jako uzené.‘ A když přišla v poledne krupicová polívka na stůl, tvrdila slečna Poldýnka určitě, že ‚z ní cítí tabákový kouř, a položila lžíci.“¹⁶¹ Jiným kuřákům však byla tato neřest tolerována¹⁶², jenže Vorlovo „novátorství“ na Malé straně a „neúcta“ k předešlému obyvateli domu. „To proto okolí nedovoluje panu Vorlovi to, co běžně toleruje jiným... Možná se pan Vorel posléze oběsí nejen kvůli dluhům, nýbrž také kvůli všudypřítomné cizotě, jež jej obklopuje a dusí.“¹⁶³ Podobně tragicky je na tom i příběh žebráka Vojtíška. Není zde jasně vypověděno, jak se rozšířila fáma o tom, že má za řekou domy a nastrojené dcerky,

¹⁶⁰ Rozhovor s. 121. (NERUDA, Jan. *Týden v tichém domě, XII. Po tahu*. In.: *Povídky malostranské*. Československý spisovatel. Praha 1978. IČK 22-042-78).

¹⁶¹ Tamtéž, s. 240.

¹⁶² Nebýt tabáku, tak se asi pan Ryšánek a Schlegl nikdy neusmíří.

¹⁶³ MOCNÁ, Dagmar. *Záludný svět Povídek malostranských*. Academia. Praha 2012. ISBN 978-80-200-2065-9. S. 123

ale vše se bezprostředně událo po Vojtíškově odmítnutí „báby milionové“. Našli ho zmrzlého a jinak upravený Vojtíšek neměl ani košili. „„Ano,“ odpověděl, „našli jsme ho na Oujezdě vedle kanonýrských kasáren. Byl nadobro zmrzlý a dali jsme ho do umrlčí komory ke karmelitánům.“¹⁶⁴ Pomluvy nebyly vytvářeny jen ženami. Psychicky nemocný Provazník z povídky *Figurky* si libuje v anonymním odesílání pomluv přímo dotyčnému člověku. „A když se mně z lidstva pak rozlila žluč, vytahoval jsem balíček po balíčku a psal anonymní listy – lidé se mohli zbláznit, čeho všeho se dočtli o sobě od neznámého jim člověka – na mne nepřipad nikdo, nikdo!“¹⁶⁵ Napříč všemi povídkami jsou konverzace možné jen díky známosti a muži se ve společnosti, na rozdíl od žen, nezdržují různých narážek a hrubých výrazů.

---

¹⁶⁴ NERUDA, Jan. *Povídky malostranské*. Československý spisovatel. Praha 1978. IČK 22-042-78. S. 171.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 379–380.

5. Souhrn

Srovnání reality devatenáctého století s Povědkami malostranskými

U „dívek na vdávání“ či snad „hochů na ženění“ se zasnuby v *Povídkách malostranských* od reality devatenáctého století značně liší. Zde se totiž projevuje jednání žen (matek) jako nejzásadnější věc při volbě partnera pro dceru. Fakticky ovšem názor žen není nejdůležitější, přesto svými komunikačními schopnostmi dokáží přesvědčit rodinu (muže) o správnosti jejich rozhodnutí. Konkrétně o tom, že právě jejich rozhodnutí je to správné pro dceru a mělo by tak být sdíleno celou domácností. Nejlépe je tento fakt viděn v rozmluvě manželů Lakmusových¹⁶⁶. Faktory působící na volbu partnera, jakými je vzhled, zdraví a sociálně - ekonomické postavení, jsou v popředí před právními normami uskutečnitelného sňatku. Třeba náboženská víra partnerů (v povídkách otázka „různověrcích“ párů není uvedena) nebo systém ohlášek nejsou vůbec v povídkách zmíněny. Jediné, co se zde z manželského zákoníku devatenáctého století objevilo, je nutné sepsání žádosti o sňatek¹⁶⁷. Takové setkání párů před svatbou, jak bylo rozebíráno v první části bakalářské práce, nebylo zcela nutné. Příležitosti pro seznámení pár měl, a to formou společenských událostí, což dokládá například setkání Matyldy von Eber a Václava Kořínka na koncertě „snoubenčiny“ sestry. Stejná příslušnost k sociální vrstvě není sice rozhodujícím činitelem v povídkách (zvláště pak v povídce *Týden v tichém domě*), ale je stále stejně důležitá. Matyldina matka by původně o Bavorovi jako vhodném partnerovi pro dceru nechtěla ani slyšet, jelikož mládenec není měšťanem. Názor obrátila až při ztížené možnosti provdání své dcery. Otázkou však stále zůstává, zda skutečně Kořínek ztratil o Matyldu zájem. Z povídky je jasné, že doprovázení rodinných „přítelkyň“ Kořínkem je Matyldě ryze nepříjemné. Následující počínání rodiny již bylo v práci uvedeno¹⁶⁸. Jednání však ztrácí logiku, protože nebyl v povídce přímo uveden problém mezi Matyldou a Kořínkem. Možná se nejednalo tolik o jednání samotného Kořínka, jako o obavu, co si po promluvě s Baurovými bude o Matyldě myslet.

Stigmatizovány jsou nejen neprovdané ženy, ale i dívky, které mají „pestrou“ minulost. Stejně tak jako je tomu v podkapitole *Dívka na vdávání* (první část bakalářské práce), pokud měla žena již nějaký kontakt s mužem před veselkou, nebyla zdravá, ani krásná, či byla postarší, vidina sňatku byla pro ni o to neskutečnější. Z toho důvodu Matylda von Eber, Klára

---

¹⁶⁶ Viz pozn. č. 102.

¹⁶⁷ Viz pozn. č. 82.

¹⁶⁸ Viz pozn. č. 76.

Lakmusová, nemocná Kateřina a slečna Máry měly na rozdíl od krásné, mladé, zdravé a hodné Josefíny, o kterou jevil zájem rovnou několik mužů, problémy s vdavkami. Totožné hledisko lze uplatnit z určité části i na malostranské muže. Jako příklad lze uvést nešťastný příběh pánů Ryšánka a Schlegla. Tenkrát si budoucí paní Schléglová zvolila z nápadníků tzv. menší zlo, pana Schlegla, jelikož byl o několik let mladší než Ryšánek. „K rozumu“ přišla také vdova, hostinská Velebová, která jako partnera nakonec zvolila staršího Dílce, ne mladého studenta Kalhotku, který ji předtím využíval. Námluvy krásně vykreslují složitost jednání v tehdejší době. Ženy většinou odmítají společenské konvence své doby¹⁶⁹ a uchylují se k jednání, jako je tomu kupříkladu u matek Eberové a Lakmusové. Samy dívky sice nesedí jen tiše v koutě, své názory na budoucnost patřičně projevují¹⁷⁰, s rodiči ale nediskutují. Přesto žena zůstává především manželkou a matkou, její povinností je péče o domácnost, a to i přesto, že většina mužů je má v úctě jako téměř rovnocenné partnery. V povídkách je totiž složité najít nějakou urážku ženy ze strany muže namířenou na ní jen kvůli jejímu pohlaví.

V domácnostech by měly pomáhat i dcery, které se tak připravují na svou budoucí roli manželky. Matylida je v povídce uvedena jako podstatně „pohodlnější“ dívka, zvláště kvůli kontextu devatenáctého století¹⁷¹, než sousedka z domu, Klára. „Matka je posud jen napolo oblečená, *dcera posed jen ve spodničce, ač jde již na jedenáctou.*“¹⁷² Matyldu ani nevidíme u domácích úkonů, kdežto Klářina matka zmiňuje, jak moc by Lokotovi Klárka chyběla, jelikož mu pokoj udržuje v perfektním stavu. Co se týče podnájmů, tak mládenci (Lokota a Krumlovský) úvodní a závěrečné povídky také dokazují, že běžně existovaly pro „studující“ muže pokoje k pronajmutí¹⁷³ a podporují tak přezkoumané historické prameny.

Zásnuby jsou otázkou celé rodiny. Jak je uvedeno v první části bakalářské práce, sňatek domlouvají především rodiče (v případě starších dam se pak snaží rodina či přátelé dotyčné/mu „domluvit“¹⁷⁴) a je tomu tak i v *Povídkách malostranských*. Dvoření a společensky přijatelné „něžnosti“ (procházky) jsou jednáním pouze ze strany mláďenců a slečen. Snoubenci či nápadníci se i v *Povídkách malostranských* ukazovali se svými

---

¹⁶⁹ Hlavní slovo měl muž, i pokud se jednalo o vdavky dcery či snad ženění syna.

¹⁷⁰ „No věř mně, že by mně byl vždycky milejší než ten nadporučík! (Matylida)“; NERUDA, Jan. *Povídky malostranské*. Československý spisovatel. Praha 1978. IČK 22-042-78. S. 34.

¹⁷¹ Žena v devatenáctém století by měla být „pouze“ hospodyní a matkou.

¹⁷² Tamtéž, s. 33.

¹⁷³ Pokoje tedy většinou měli i se stravou a s úklidem od hospodyně, její služby či jiné rodinné příslušnice.

¹⁷⁴ Viz sestra Velebové či kamarádka slečny Máry, Nocárová.

slečnami. Většinou ale byla dodržována procházka pod dohledem¹⁷⁵, a pokud ne, došlo nebo mohlo dojít k nepřístojnostem, jako v povídce *U tří lilii*. V „mladém svazku“ proto mohl nastat nějaký problém, jako je tomu i v povídce *Večerní šplechty*, kde Lizinka byla těhotná s jiným mužem. Pokud dívky nemají úplně počestnou minulost, tak právě možné nepřístojnosti bývají nejčastějším důvodem toho, že se (v době 19. století) nemohou okamžitě vdát. Nejlépe je znázorněno odsuzování dívky, která překročila hranici fyzického kontaktu, právě v povídce *U tří lilii*. Zde mladík odsuzuje dívku, se kterou sám stráví „intimní“ chvíli¹⁷⁶, jelikož předmanželské důvěrnosti byly tabu.

Se samotnou svatbou se lze setkat pouze v úvodní povídce *Týden v tichém domě*, kde se vdává právě Josefína za Bavoráka. Délka samotných svatebních matrimonií je neobvyklá vzhledem k tradicím a zákonům 19. století¹⁷⁷. Je velice zajímavé, že se doktor Lokota o sňatku Josefíny (kterou si původně chtěl vzít on) s Bavorákem dozvěděl až v podstatě chvíli před sňatkem¹⁷⁸. Jak je vidět napříč povídkami, manželství z lásky je pouze možným bonusem sňatku, nikoliv zásadním motivem k uzavření partnerství. Stejně tak toto vyjadřuje uvedená odborná literatura k 19. století. Manželský svazek je i zde v podstatě smlouva mezi mužem a ženou: muž zajistí rodinu, manželka bude plně pečovat o domácnost.

V druhé části bakalářské práce byly nastíněny jednotlivé problémy rodin (ať finanční, či osobní), které dokazují, že devatenácté století se v praxi potýkalo s podstatně odlišnějším životem, než jaký ukládala společenská morálka nebo i zákon¹⁷⁹. Cit k nastávajícímu partnerovi však existoval a jako vedlejší faktor také rozhodoval¹⁸⁰ o úspěšnosti vztahu. V povídkách, zvláště pak v povídce *Týden v tichém domě*, se přesto projevil neobvyklý jev. Ženy se (ať dívky či starší ženy), včetně svých rodin, ke svazkům staví daleko racionálněji než muži. Zohledňují spíše finanční zajištěnost a vhodnost partnera než jeho vzhled, stáří, sympatie, což ale opět není pravidlem. Složitost vtažů a společenské situace je však k činům z rozumu většinou nutí. Matyldina rodina by nakonec přijala ne tolik finančně zajištěného a už vůbec ne vysoce společensky postaveného Václava Bavora, aby se dcera konečně

---

¹⁷⁵ Například u Eberových, kteří šli společně s Matyldou a Bavorem na procházku.

¹⁷⁶ Viz pozn. č. 88.

¹⁷⁷ Viz podkapitola *Volba partnera - Zásnuby a svatba*.

¹⁷⁸ Systém ohlášek platil i u *Občanských sňatků*, které byly zavedeny jako další možnost sňatku vedle církevních od roku 1868.

¹⁷⁹ Viz *Obecný zákoník občanský Císařství rakouského*. Vídeň 1862.

¹⁸⁰ Z promluvy matky Matyldy Eberové vyvstává otázka, zdali se jim povede docílit toho, aby se do ní Bavor zamiloval a vzal si ji. Dále pak například Klára Lakmusová měla ráda Lokotu, tak jí se zásnubami pomohla matka, či je z jednání Velebové patrné, že po mladíkově „útěku“ se tedy rozhodla pro zralého Dílce, atd.

„odbyla“. Velebová zase jednala logicky až po menším fiasku s mladým Kalhotkou a Lizinka se nestyděla podbízet Jäcklovi, ačkoliv byla těhotná s jiným mužem. Lizinka jednala pravděpodobně také na základě popudu ze strany rodičů. „Intimní“ rodinný život za uzavřenými dveřmi ukazuje spoustu okolností působících na domácnost, které nebyly uváděny. Jsou jimi třeba alkoholismus nebo domácí násilí. Manželství se všemi těmito problémy potýkalo¹⁸¹. Muž se jinak (napříč povídkami) chová k ženě slušně, i když na něj ona řve (v případě Eberových, a dokonce i u Augustových, pokud je muž ve střízlivém stavu).

Neprovdané ženy a vdovy měly život opravdu složitý, jak dokládají povídky. Ono „značkování“ svobodných žen vyplývá z postoje devatenáctého století, kde nebyly brány jako plnohodnotné ženy, občanky. Proto byla slečna Máry terčem krutého žertu a Žanýnce nebyla prokazována velká úcta ani po smrti. Osamocené ženy se stranily zvláště proto, že nebyly společností tolik přijímány a nechtěly být na očích. Držely se raději v důvěrně známém prostředí¹⁸². Vdovy a jejich nucená žebrota na Malé Straně ve skutečnosti malostranských povídek neexistuje, ač se z odborné literatury 19. století dozvídáme opak. Konduktorka sice mladému Krumlovskému „vodila ukazovat“ vdovy po ševcích, nesetkáme se však s jejich požadavkem peněz a už vůbec ne se žebráním na veřejných místech. Ačkoliv je v knize *Žena v českých zemích* uvedena žebrota jako spíše ženská záležitost, v *Povídkách malostranských* se objevil žebrák pan Vojtíšek. U něj však tradiční představa žebráctví neexistuje. Měl čisté šaty, i když se záplatami, vzhledem vypadal zdravě a obyvatelé Malé Strany mu přispívali na živobytí takřka automaticky bez vyžádání. Jako opačná strana mince je vylíčena „bába milionová“, která vzhledem působila spíše nemocně než zdravě a sedávala u mikulášského kostela, kde čekala na dobrodiní.

Ženy přivydělávaly rodině v situaci, kdy se finanční problémy dotýkaly i jich samotných. Příkladem takové společensky netradiční ženy je zmiňovaná měšťanka, paní domácí Eberová. Proto raději komisi šití před návštěvou schovává a vydává jej za šití své posluhovačky Bavorové. Sama Bavorová je poměrně typickou pracující představitelkou 19. století. Ačkoliv její rodina (muž) vlastní malý hokynářský krámk, není klasickou ženou v domácnosti. V krámk nejen vypomáhá, ale zároveň se živí jako posluhovačka paní domácí. Práce u žen z vyšších vrstev se mimo domácnost nevyskytuje. Možná z obav, co by tomu

---

¹⁸¹ Již devatenácté století vnímalo alkoholismus (cca od čtyřicátých let) jako společenský problém, byly zakládány i abstinční spolky. U nás však abstinční hnutí vznikají až na počátku dvacátého století. (LENDEROVÁ, M.; JIRÁNEK, T.; DOUŠOVÁ, H. *Dějiny každodennosti "dlouhého" 19. století. II. díl: Život všední i sváteční (Skriptum)*. Univerzita Pardubice. Pardubice, 2002.)

¹⁸² Taková Žanýnka dokonce nevětrala, ani neroztahovala závěsy, a z bytu vůbec nevycházela.

řekla společnost, anebo jen jejich finanční situace není natolik vážná, aby musely pracovat. Pracovní pozice mužů byly zmiňovány již v úvodní pasáži druhé části práce. O majetnosti neúplného doktora Lokoty konverzovalo hned několik dam. Jestli má ve skutečnosti Lokota nějaký kapitál, není zcela jasné, i když jako „doktor“ by jej dozajista měl mít. Žije totiž v podnájmu (možná jen z pohodlí, protože ženy mu všechno obstarají) a o svých financích sám nemluví. Klářina matka dokonce nadhazuje, že peníze oni mají a všem bude dobře.

Zbožnost malostranské ženy v povídkách se projevuje pouze ve chvílích smutku či smrti. V úvodní povídce se ženy zděšeny smrtí nemocné Žanýnky obrací řečí k Bohu a v povídce *Svatováclavská mše* se jde matka modlit do kostela za ztraceného chlapce. Z povídek tedy vyplývá, že se malostranské ženy obracejí směrem k modlitbám pouze v době nouze. „Dobrá křesťanka“, která by se pravidelně modlila a chodila do kostela, v díle není. Dokonce se zde objevuje zvláštní způsob odkazování k Bohu skrz pomluvu. „Ti se přihnali jako židé na licitaci! – Nikdy se o ni živou nestarali, teď honem příběhli pro dědictví! Pánbůh jim je požehnej, avšak my bychom jim nebyly ničeho ukradly, a nemusili zavřít všechno a máry postavit na dvůr. Dali vám něco z pozůstalosti za vaše služby? Že nedali?... Já také ničeho nežádám. Dej jí pánbůh nebe, já jí posloužila z lásky křesťanské.“¹⁸³ Podobně je tomu i u paní Rusky, kdy pomlouvá nebožtíka, a přesto se ohání „jménem božím“.

Projevy genderové problematiky v Nerudových Povídkách malostranských

Genderová problematika hraje nejvýraznější roli v tematické výstavbě následujících povídek: *Týden v tichém domě*, *Figurky a Psáno o letošních dušičkách*; v dalších zde uvedených povídkách je možné se setkat a menším vlivem genderové problematiky (či s jinými společenskými problémy, týkajícími se okrajově genderu). V nezmíněných malostranských povídkách se genderová tematika neuplatňuje buď nijak, nebo jen minimálně, proto se nehodí do genderových kategorií, jež by mohly být zpracovány jako větší celek.

Tento okruh společenských jevů se v *Povídkách malostranských* projevuje zvláště u mladých dívek a svobodných žen. Pokud jsou nějakým způsobem jiné, než předpokládá společnost, jejich značná odlišnost má negativní sociální dopad. Dívky mají problém se rychle a kvalitně vdát, a pokud se nevdatí vůbec, společnost je zcela nepřijme nikdy. Ve výsledku

---

¹⁸³ NERUDA, Jan. *Povídky malostranské*. Československý spisovatel. Praha 1978. IČK 22-042-78. S. 79–80.

jsou ovšem takové dívky a ženy smířené se svým stavem a nějaké konání, aby svůj společenský statut změnily, neexistuje.

Ženy i muži veřejně zastávají své dané funkce (živitel x péče o domácnost), přesto v soukromí rodina funguje méně vyhraněně¹⁸⁴. Svě role si však každý z partnerů drží. Muž by nedělal domácí práce a žena by naopak nechodila na celý den do práce. Faktorů působících na jednání postav je obrovské množství. V první části bakalářské práce byly vymezeny základní genderové kategorie a načrtnuta byla i problematika světa žen. Bohužel je nutné dodat, že ženy jsou kvůli svému pohlaví v podstatě hendikepovány. Společnost jejich „prohřešky“ nepřehlíží, striktně je rozčleňuje, a to včetně jejich sociálního postavení (měšťanka apod.), což si v povídkách ženy způsobují v podstatě samy. V realitě povídek nenalezneme muže, který by ženu výrazně odsuzoval nebo ponižoval, pokud má vlastní názor. V této fázi sice funguje kolektivní myšlení podpořené morálkou a zákony své doby, ovšem samy ženy se kvůli pomluvám, veřejné neprůbojnosti a právě kvůli obavě z toho, co „tomu řeknou lidi,“ samy upisují k životu mezi čtyřmi stěnami. Těmi jsou dřina, domácnost, občasná společensky přijatelná zábava a jednou ze stěn je dokonce i částečná sociální fobie.

---

¹⁸⁴Matky se snaží jednat pro dobro své rodiny.

6. ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo určit projevy generové problematiky v komplexní významové výstavbě *Povídek malostranských*. Obecně je úloha ženy v tomto díle stejná, jako je uváděno v odborné literatuře 19. století a samy ženy z povídek proti tomu nijak nevystupují. Nejvíce se však genderové prvky projevují na svobodných dívkách a neprovdaných ženách. Společnost je vnímá podle úzu tehdejší doby, a pokud se chovají jinak, než se od nich očekává, jsou nezměnitelně „poznámenány“ (mají problémy například s hledáním partnera). Stejně tak společnost stigmatizuje neprovdané ženy a nutí je tak svým způsobem žít v ústraní a malém kruhu lidí. Ačkoliv muži v povídkách nedávají ženám přímo najevo jejich místo (v domácnosti), je tu i množství odsudků z jejich strany. Nejvíce se takové odsuzování žen týká oné neblahé minulosti dívek (možných intimnějších známostí) nebo naopak staropanství. Muži si ovšem neuvědomují, jak moc je jednání žen ovlivňuje a do jaké míry jsou konstruktérkami veřejného dění v *Povídkách malostranských*. Přesto, že ženy poněkud automaticky přijímají svoje společenské postavení, tak z větší části ovlivňují jednání mužů. Nejlépe ovlivňování vidíme v povídce *Týden v tichém domě, Figurky, Přivedla žebráka na mizinu* a například *Pan Ryšánek a pan Schlegl*. Ženy se sice k sobě navzájem chovají rozporuplně a více se mezi sebou odsuzují, než se mají rády (nejvíce „zla“ mezi nimi a dokonce ve společnosti dělají pomluvy), zároveň jsou však vůči jiným ženám na okraji společnosti pozorné a nebojí se jim podat pomocnou ruku.

Naopak do pozadí uvedených prvků ustupují „formality“ 19. století, jako jsou námluvy, zásnuby a jiná společenská pravidla ohledně volby správného partnera. Zde je nejdůležitější jednání jednotlivců, kteří zohledňují svůj sociální a ekonomický stav a kolikrát volí v rozporu se zásadami 19. století. Samotné jednání je tedy daleko svobodnější, ačkoliv stále svazované společenskými normami. Přicházejí totiž určité situace v životě ženy, kdy je možná až donucená jednat nad rámec svých rodinných a domácích povinností, aby zachovala funkčnost rodiny nebo, jak jsme mohli v předcházejících částech vidět, aby hájila sama sebe.

Bojovnost mezi některými ženskými postavami dokazuje, jak složité je žít ve společnosti, která je striktně rozdělena na mužský a ženský svět. Tyto dva světy se prolínají hlavně na poli rodinném (partnerském) a veřejný život se tak do jisté míry stává rozděleným na mužskou nebo ženskou společnost. Proto se jejich život omezuje hlavně na skupinu, kam podle pohlaví patří.

Seznam použité literatury:

Prameny:

NERUDA, Jan. *Povídky malostranské*. Československý spisovatel. Praha 1978. IČK 22-042-78

Literatura:

BOURDIEU, Pierre. *Nadvláda mužů*. Karolinum. Praha 2000. ISBN 978-80-7184-775-5

HODROVÁ, Daniela a kol. *...na okraji chaosu...* Torst. Praha 2000. ISBN 978-80-7215-140-1

JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Povídky malostranské, Dvojitý pohled na tichý dům. Fejeton a fejetonistická novela*. In: *Stoletou alej*. Československý spisovatel. Praha 1985. IČK 22-138-85

KALIVODOVÁ, Eva.; KNOTKOVÁ; ČAPKOVÁ, Blanka (eds.). *Ponořena do Léthé* (Sborník věnovaný cyklu přednášek *Metafora ženy* 2000 - 2001). Karolinum. Praha 2001. ISBN 80-7308-053-2

LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*. Mladá fronta. Praha 1999. ISBN 978-80-204-0737-5

LENDEROVÁ, Milena.; JIRÁNEK, Tomáš.; DOUŠOVÁ, Hana. *Dějiny každodennosti "dlouhého" 19. století. II. díl: Život všední i sváteční (Skriptum)*. Univerzita Pardubice. Pardubice 2002.

LENDEROVÁ, Milena.; MACKOVÁ, Marie.; JIRÁNEK, Tomáš. *Z dějin české každodennosti*. Karolinum. Praha 2009. ISBN 978-80-246-1683-4

LENDEROVÁ, Milena, Božena KOPIČKOVÁ, Jana BUREŠOVÁ a Eduard MAUR. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Lidové noviny. Praha 2008. ISBN 978-80-7106-988-1

MOCNÁ, Dagmar. *Záludný svět Povídek malostranských*. Academia. Praha 2012. ISBN 978-80-200-2065-9

OAKLEYOVÁ, Ann. Pohlaví, gender a společnost. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-403-6.

REZETTI, Claire M. a Daniel J. CURRAN. Ženy, muži a společnost. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0525-2

ŠALDA, František X. *Jan Neruda, Neruda poněkud nekonvenční*. In: *Z období zápisníku II.* Praha: Odeon 1988. ICK 01-016-88.

VĚŠÍNOVÁ-KALIVODOVÁ, Eva.; MAŘÍKOVÁ, Hana. (eds.). *Společnost žen a mužů z aspektu gender* (sborník studií). Open Society Fund. Praha 1999. ISBN 80-2384-770-8

VODIČKA, Felix III. *Polarita romantizmu a realismu* (Poznání skutečnosti v Povídkách malostranských. K otázce Nerudova realismu). IV. *Konkretizace literárního díla* (Problematika ohlasu Nerudova díla). In: *Struktura vývoje*. Odeon. Praha 1969. ICK 01-014-69.

Summary

Manifestations of gender issues in Jan Neruda's *Povídky malostranské*.

Neruda's short stories in which the influences of gender seem to be most prominent are *Týden v tichém domě*, *Figurky* and *Psáno o letošních dušičkách*. In other short stories analysed in the thesis, the influences of gender (or other social phenomena related to gender) seem to be less prominent. In other Neruda's short stories not included in the analysis, there either does not seem to be any significant influence of gender at all or it is of such kind that it does not fit any gender category and therefore cannot be easily dealt with in a complex way.

In *Povídky malostranské*, gender issues seem to be most frequently manifested in young girls or unmarried women. If they are in any way different from what the society expects them to be, then such a difference has negative effect on their social status. The girls usually experience problems trying to get married fast and well. If they do not get married, the society usually never fully accepts them as its fully-fledged members. Surprisingly enough, such women are usually quite comfortable with their status and make no special effort to change it.

Both men and women accept their assigned gender roles in public (provider vs. housewife), nevertheless, within the family itself, the roles are not so strictly adhered to¹⁸⁵. Each of the partners is aware of his or her role, though. A husband would never do any housework and a woman, conversely, would not work full-time. There is a large number of factors influencing the characters' behaviour. The main gender categories were demarcated as well as the issues of the women's world outlined in the first part of the thesis. At this point it must be said that their gender is also a great disadvantage for most women. The society does not excuse their mistakes and categorises them, even according to their social status (e.g. townswoman, etc.); in the short stories, however, this seems to be caused by the women themselves. There are no men who, provided they have their own opinion, criticise or humiliate women. Although thought collectives exist, further supported by the period morals and laws, it is mainly women themselves who – due to malicious gossip, lack of courage in public, or worries about what ‘others would say’ – sentence themselves to life between four walls. Those walls are physical labour, household, occasional socially acceptable event and even partial social phobia.

---

¹⁸⁵Mothers try to do their best for their families.

